

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

شهر
ساز
شماره
۶
خون

جلوه‌های تکریم

نمونه فیش سخنرانی
ویژه ایام دهه تکریم
و غبارروبی مساجد

دفتر مطبوعات و پژوهش‌های مرکز بررسی‌های اجتماعی و امور مساجد
خرداد ماه ۱۳۹۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شهد سخن ۲: جلوه های تکریم (نمونه فیش سخنرانی ویژه ایام دهه تکریم و غبارویی مساجد)

نویسنده:

گروه پژوهشهای کاربردی مرکز رسیدگی به امور مساجد

ناشر چاپی:

دفتر مطالعات و پژوهش های مرکز رسیدگی به امور مساجد

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۹	شهد سخن ۲: جلوه های تکریم (نمونه فیش سخنرانی ویژه ایام دهه تکریم و غبارویی مساجد)
۹	مشخصات کتاب
۹	اشاره
۱۳	فهرست
۱۶	مقدمه
۲۰	۱- مسجد پایگاه تبلیغ قرآن و معارف اهل بیت علیهم السلام
۲۰	ایجاد انگیزه
۲۱	اقناع اندیشه
۲۸	نتیجه گیری
۳۰	۲- مسجد پایگاه ایثار و شهادت
۳۰	ایجاد انگیزه
۳۱	اقناع اندیشه
۳۶	تحریک احساسات
۳۹	۳- مسجد جلوه ی اراده ی مردم در عمران خانه ی خدا
۳۹	ایجاد انگیزه
۴۰	اقناع اندیشه
۴۷	تحریک احساسات
۴۹	۴- مسجد مرکز تعمیق اخوت ایمانی و رشد فضائل اخلاقی
۴۹	ایجاد انگیزه
۵۰	اقناع اندیشه
۵۶	نتیجه گیری
۵۷	۵- مسجد محور خدمات فرهنگی اجتماعی محله
۵۷	ایجاد انگیزه

۵۸	اقتناع اندیشه
۵۸	اشاره
۵۸	۱. کارکردهای عبادی
۵۹	۲. کارکردهای اجتماعی مسجد
۵۹	الف. رأی گیری
۵۹	ب. اعلام و اطلاع رسانی
۶۰	ج. عضوگیری برای جهاد و فعالیتهای اجتماعی
۶۱	د. شورای حل اختلاف
۶۱	ه. کارکرد آموزشی
۶۱	اشاره
۶۲	۱ - ۳. برگزاری مجلس ترحیم
۶۲	۲ - ۳. کمک به مستمندان
۶۳	۳ - ۳. محلی برای استراحت و خواب
۶۵	۶-مسجد پیشتاز در ترویج اندیشه های امام و رهبری
۶۵	ایجاد انگیزه
۶۶	اقتناع اندیشه
۶۶	۱. نقش مسجد در پیروزی و تداوم انقلاب اسلامی
۶۷	۲. نقش مسجد در بیداری اسلامی
۶۹	۳. نقش مسجد در ایجاد بصیرت سیاسی
۷۰	۴. مسجد مرکز تبلیغات اسلامی
۷۲	۵. مسجد مرکز تعلیم و تعلّم
۷۲	۶. مسجد مرکز و محور اقامه عزا و سوگواری
۷۳	تحریک احساسات
۷۵	۷-مسجد خاستگاه و پشتیبان بیداری اسلامی
۷۵	ایجاد انگیزه
۷۶	اقتناع اندیشه

۷۶ اشاره
۷۷ ۱. مسجد قبا
۷۸ ۲. مسجد النبی
۷۹ ۳. مسجد گوهرشاد
۷۹ ۴. مسجد اعظم
۸۰ نتیجه گیری
۸۱ تحریک احساسات
۸۵ ۸-مسجد کانون حیات طیبه خانواده
۸۵ ایجاد انگیزه
۸۶ اقتناع اندیشه
۸۶ الف) خانواده در نظام هستی
۸۶ ب) خانواده در قرآن
۸۸ ج) خانواده در روایات
۹۱ د) خانواده در عصر حاضر
۹۳ نتیجه گیری
۹۵ ۹-مسجد مأمّن کودکان، نوجوانان و جوانان
۹۵ ایجاد انگیزه
۹۶ اقتناع اندیشه
۹۶ اشاره
۹۷ ۱. رعایت نکات شکلی و صوری
۹۷ اشاره
۹۷ ۱-۱ رعایت جاذبه های صوری
۹۸ ۲-۱ برخورد با نشاط و گشاده رویی
۹۸ ۳-۱ به کارگیری ادبیات دلنشین به فراخور حال مخاطب
۹۹ ۲. رعایت اصول تکوینی و باطن
۹۹ اشاره

۹۹	۱-۲ خیرخواهی و خلوص نیت در برخورد
۱۰۰	۲-۲ ایمان و باور حقیقی به شایستگی های جوان و نوجوان
۱۰۰	۳-۲ دوری و اجتناب از برخورد از موضع قدرت
۱۰۰	۴-۲ پای بندی عملی بدانچه توصیه می کند
۱۰۱	۳. شیوه ها و اصول رفتاری
۱۰۱	اشاره
۱۰۱	۳-۱ سعه صدر، صبوری و مواجهه فراجریانی
۱۰۱	۳-۲ طمأنینه در رفتار و اعتماد به نفس در گفتار
۱۰۱	۳-۳ استخدام و به کارگیری علایق و سلیقه های مقبول و انگیزه های فطری نسل جوان
۱۰۲	۴-۳ التزام به توصیه و برخورد و تبلیغ غیرمستقیم
۱۰۲	۵-۳ تأکید بر عزت نفس، تقویت خودباوری، وقار و اعطای شخصیت به مخاطب
۱۰۲	۶-۳ تحریک احساسات و عواطف
۱۰۳	۷-۳ استفاده هم زمان از اهرم تشویق و تنبیه
۱۰۳	تحریک احساسات
۱۰۵	۱۰-مسجد میعادگاه منتظران انقلابی
۱۰۵	ایجاد انگیزه
۱۰۶	اقناع اندیشه
۱۱۰	نتیجه
۱۱۰	تحریک احساسات
۱۱۲	فهرست تفصیلی
۱۱۵	درباره مرکز

شهد سخن ۲: جلوه های تکریم (نمونه فیش سخنرانی ویژه ایام دهه تکریم و غبارویی مساجد)

مشخصات کتاب

عنوان و نام پدیدآور: شهد سخن ۲: جلوه های تکریم (نمونه فیش سخنرانی ویژه ایام دهه تکریم و غبارویی مساجد) / دفتر مطالعات و پژوهش های مرکز رسیدگی به امور مساجد

مشخصات نشر: دفتر مطالعات و پژوهش های مرکز رسیدگی به امور مساجد خرداد ۱۳۹۳

مشخصات ظاهری: ۱۰۴ص

زبان: فارسی

موضوع: ایثار و شهادت

موضوع: مسجد - پایگاه فرهنگ و ترویج اندیشه

موضوع: مسجد - خانواده - کودکان - نوجوانان

ص: ۱

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: ٢

شهد سخن ۲

جلوه های تکریم

(نمونه فیش سخنرانی ویژه ایام دهه تکریم و غبارویی مساجد)

ص: ۳

عنوان و نام پدیدآور: شهد سخن ۲: جلوه های تکریم (نمونه فیش سخنرانی ویژه ایام دهه تکریم و غبارویی مساجد)

تهیه:

دفتر مطالعات و پژوهش های مرکز رسیدگی به امور مساجد

صفحه آرایی دفتر فرهنگی هنری باران

نوبت چاپ:

اول ، خرداد ماه ۱۳۹۳

نشانی:

قم ، ۴۵ متری آیت الله صدوقی را ، ۲۰ متری حضرت ابالفضل علیه السلام ، پلاک ۱۰۳ ، دفتر مطالعات و پژوهش های مرکز رسیدگی به امور مساجد

ص: ۴

فہرست

۷	_____	مقدمہ
۱۱	_____	مسجد، پایگاہ تبلیغ قرآن و معارف اہل بیت <small>علیہم السلام</small>
۲۱	_____	مسجد، پایگاہ ایثار و شہادت
۲۹	_____	مسجد، جلوہ گاہ ارادہ سے مرد، در عمران خانہ سے خدا
۳۹	_____	مسجد، مرکز تعمیق اخوت ایمانی و رشد فضائل اخلاق
۴۷	_____	مسجد، محور خدمات فرہنگ و اجتماع محلہ
۵۵	_____	مسجد، پیشتاز ذریعہ اندیشہ ہائے امام و رہبر
۶۵	_____	مسجد، خاستگاہ و پشتیبان بیداری اسلام
۷۵	_____	مسجد، کانون حیات طیبہ سے خانوادہ
۸۵	_____	مسجد، مامن کودکان، نوجوانان و جوانان
۹۵	_____	مسجد، میعاد گاہ منتظران انقلاب
۱۰۲	_____	فہرست تفصیلی

«مسجد» پایگاه تربیت دینی، تبلیغ معارف اسلامی، تعمیق فکر و اندیشه مسلمین و تألیف دلها و قلوب مؤمنان و آگاهی بخش اهل قبله از وظایف فردی و اجتماعی و حوادث جهان است. بیش از یکهزار و چهارصد سال تاریخ اسلام و مسلمانان از صدر اول تا کنون گواه روشن این ادعاست. آینده اسلام و بشریت نیز از مسجد رقم می‌خورد و به فردای روشن حاکمیت عدالت و عبودیت سرانجام می‌یابد. هرگاه مسلمین به کارکردهای مسجد طراز اسلام توجه کرده اند، شاهد پیشرفت معنوی و سیطره‌ی علمی و فکری بر جامعه و جهان بوده‌اند و آنگاه که این کارکردها مورد غفلت یا بی‌توجهی واقع شده است، عقب ماندگی فکری و معنوی و علمی دامنگیر جوامع اسلامی شده است. بازهم تاریخ اسلام و مسلمانان گواه صدق این ادعا است.

انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) که احیاگر راستین در عصر حاضر بوده است از بستر مساجد آغاز شد و بالید و از همین رهگذر کارکردهای مساجد هویت حقیقی خود را دوباره

باز یافت. حق این است که مساجد در ایران اسلامی و در چند دهه ی اخیر خاستگاه بیداری اسلامی، نهضت فکری دینی و اشاعه معارف راستین و ناب قرآن و اهل بیت بوده‌اند. در همین خانه‌ی امن و امان است که نسل انقلابگر و جهادگر رشد یافته و پا به عرصه‌ی جهاد و ایثار گذارده است و از دستاوردهای انقلاب اسلامی حفاظت کرده است.

در طول نیم قرن گذشته اگر چه شاهد فراز و نشیب‌های بسیاری در جلوه‌گری این کارکردها بوده‌ایم اما واقعیت این است که هنوز هم مساجد در همین نهادهای اجتماعی و دینی و فرهنگی نقش اول را بر عهده دارند.

اما آنچه که در این میان باید مورد توجه و مذاقه قرار گیرد فاصله میان وضعیت موجود و نقطه مطلوب است که جای تأمل و اندیشه دارد. توجه به رهنمودهای امام راحل و رهبر فرزانه‌ی انقلاب اسلامی به ویژه پیام رهبر عالیقدرمان به اجلاس بیرجند ما را به وجود این فاصله بیشتر آگاه می‌سازد. دهه‌ی آخر شعبان المعظم سالیانی چند به امر مهم و بایسته غبار روبی موصوف گردیده و در پیشواز ماه خدا حرکت‌های خود جوش مردمی برای نظافت و آماده‌سازی مساجد به انجام رسید. اکنون سه سال است این دهه به نام دهه تکریم و غبار روبی با رویکرد غبار روبی از کارکردهای مختلف مساجد و ظرفیتهای مغفول آن تغییر یافته است.

تبیین کارکردهای مساجد برای اهل مسجد و فعالان مسجدی در ایام دهه تکریم و در طول سال، گام اول در انجام این وظیفه

ی

ص: ۸

مهم و الهی است. این امر مهمی که جز با حضور فعال ائمه جماعات مساجد و فعالان مسجد امکان پذیر نیست.

در این جزوه مختصر که در اختیار شما بزرگواران قرار گرفته است، سعی بر آن است با بهره گیری از روشهای سخنرانی کوتاه مباحثی پیرامون کارکردهای مسجد اشاره شود، بی تردید نکته سنجی و دقت نظر حضرات عالی که پشتوانه آن سالها تلاش علمی و تبلیغی است این مباحث را به شکل غنی تر و زیباتر به مخاطبان مکرم آن تقدیم خواهد کرد.

والسلام علیکم و رحمه الله

مرکز رسیدگی به امور مساجد

معاونت فرهنگی - اجتماعی

خرداد ماه ۹۳

ص: ۹

قال رسول الله صلى الله عليه وآله «إني تارك فيكم الثقلين كتاب الله وعترتي لن تضلوا ما إن تمسكتم بهما» (۱) پیامبر در زمان جدائی از امت خویش پیام خداحافظی داد که بنیان اسلام با آن استوار گردید. تعبیر پایانی رسول مکرم درباره این نکته که تمسک به ثقلین موجب عدم گمراهی است گویای این مسئله است که گمراهی و هدایت افراد در قبول و یا رد آن است. به نظر می رسد خاستگاه اصلی جریان اصیل اسلام یعنی تمسک به ثقلین تنها در مسجد موجود باشد.

ص: ۱۱

۱- کتاب سلیم بن قیس الهمالی، ج ۱، ص ۱۷.

معارف قرآن بی پایان است. به تعبیر خود قرآن «وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ» (۱). هر پند و حکمت، هر حکم و قانون، هر علم و دانش ریشه در قرآن دارد. حتی برای آگاهی از سرگذشت پیشینیان و سرنوشت آیندگان و دانش های آسمان و زمین باید به قرآن نگریست و به کمک اهل بیت (علیهم السلام)، از این منبع و گنجینه کامل بهره گرفت.

بهترین راه برای بهره گرفتن از معارف و هدایت قرآنی توجه به کلمات معصومین که همان راسخون در علم هستند، می باشد و از صدر اسلام تا کنون مسجد بهترین نقش را در تعلیم بشر در زمینه قرآن و محبت اهل بیت ایفا کرده است و افرادی که نیازمند تعلیم این معرفت الهی بودند خود را به این کانون علمی و معنوی رسانده اند.

احتیاج بشر به تعلیم قرآن و معرفت اهل بیت در دنیا و آخرت راه گشای زندگی اوست و امام صادق (علیه السلام) در این مورد می فرماید: «إِنَّ فِي الْقُرْآنِ تَبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ، حَتَّىٰ وَاللَّهِ مَا تَرَكَ شَيْئًا يَحْتَاجُ الْعِبَادَ إِلَيْهِ إِلَّا بَيْنَهُ لِلنَّاسِ حَتَّىٰ لَا يَسْتَطِيعُ عَبْدٌ يَقُولُ: لَوْ كَانَ هَذَا أَنْزَلَ فِي الْقُرْآنِ، إِلَّا وَقَدْ أَنْزَلَهُ اللَّهُ عِزُّو جَلَّ فِيهِ؛ (۲) خداوند در قرآن، بیان هر چیز را نازل کرده است. به خدا قسم هیچ چیزی را که بندگان به آن نیازمندند، فروگذار نکرده و برای مردم بیان فرموده است».

ص: ۱۲

۱- نحل: ۸۹.

۲- البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص ۸۶۶.

یکی از راه های نجات مردم در مواجهه با بلا و گرفتاری پناه آوردن به دامن خدا و اهل بیت (علیهم السلام) است و برای این منظور کافی است در جمع مؤمنانه ای که در مسجد شکل می گیرد و در آن به عبادت و تعالیم و حیانی پرداخته می شود، شرکت کرده و قدم هایی را برای رفع گرفتاری - که این تنها بخشی از راه نجات است - طی شود.

در آموزه های فراوانی آمده که خداوند متعال قومی را عذاب نکرده مگر به واسطه گناه و کفران نعمت و یا سکوت خوبان در مقابل خطای آن قوم. به تعبیر دیگر وقتی قومی به فعل قوم خود راضی شد، انگار که با آنان در عذاب شرکت خواهد کرد و اگر آتشی در جنگل بیافتد، تر و خشک همه با هم می سوزند پس لازم است دوستان خدا در مساجد جمع شوند و با به کارگیری تعالیم الهی بلا را از قوم دور کنند.

امام صادق (علیه السلام) در این باره می فرماید:

« علیکم بالقرآن فما وجدتم آیه نجا بها من کان قبلکم فاعملوا به، و ما وجدتموه هلک من کان قبلکم فاجتنبوا؛(۱) بر شما باد قرآن! هر آیه ای را که یافتید که گذشتگان، با عمل به محتوای آن آیه نجات یافتند، شما هم به آن عمل کنید و هر آیه را دیدید که بیانگر هلاکت پیشینیان است، شما هم از آن (عامل هلاکت) بپرهیزید».

این شیوه برخورد با آیات قرآن، سودمندترین شیوه ای است که در عمل فردی و اجتماعی مسلمانان اثر می گذارد. دقت کنید

ص: ۱۳

۱- تفسیر عیاشی، ج ۱، ص ۱۵.

که فرمان سفارش معصوم (علیه السلام) نیز در راستای هدایت بشر است یعنی؛ مؤمن مادامی که خود را با قرآن و سیره معصومین تنظیم کند همواره در مسیر روشن راستی و صداقت قرار خواهد گرفت و عاقبت به خیر می شود. البته بسیارند آنان که در شکل و ظاهر به قرآن می پردازند و در ورای جلوه های ظاهری قرآنی، عمل به قرآن مطرح نیست. این گونه برخورد تشریفاتی و مراسمی و شکلی با قرآن، در شأن کلام الهی و منشور آسمانی نیست. امام صادق (علیه السلام) در این مورد فرموده اند: «الْحَافِظُ لِلْقُرْآنِ الْعَامِلُ بِهِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ؛^(۱) کسی که حافظ قرآن و عمل کننده به آن باشد، همراه با سفیران والامقام و نیکوکار الهی (فرشتگان مقرب) خواهد بود». ضرورت آموختن قرآن نیز در کلام آن حضرت مطرح است. می فرماید: «يَتَّبِعِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ لَا يَمُوتَ حَتَّى يَتَعَلَّمَ الْقُرْآنَ، أَوْ يَكُونَ فِي تَعْلِيمِهِ؛^(۲) سزاوار است که مؤمن نمیرد، تا آن که قرآن را آموخته باشد، یا در حال و مسیر فراگرفتن قرآن باشد». امام صادق (علیه السلام) در مورد اهمیت تعلیم قرآن می فرماید: «مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَ هُوَ شَابٌّ مُؤْمِنٌ اِخْتَلَطَ الْقُرْآنُ بِلَحْمِهِ وَ دَمِهِ وَ جَعَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ وَ كَانَ الْقُرْآنُ حَجِيزاً عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؛^(۳) هر جوان مؤمنی که قرآن بخواند، قرآن با گوشت و خون او در می آمیزد و خداوند او را با فرشتگان بزرگوار همراه می سازد و قرآن روز قیامت نگهدارنده او (از دوزخ) خواهد بود».

ص: ۱۴

۱- کافی، ج ۲، ص ۶۰۳.

۲- همان، ج ۴، ص ۶۱۳.

۳- همان، ج ۲، ص ۶۰۳.

اگر نوای خوش قرآن از مساجد و خانه ها به گوش برسد و صبح و شام، جوانان صاحب‌دل و روشن ضمیر، همدم کتاب خدایی اند و لحظات خویش را با انس با قرآن سپری می‌کنند، مشمول رحمت خدا و هدایت قرآنی می‌شوند. این گونه مساجد و خانه های نورانی از تلاوت، در آسمان ها تابان و فروزان است. امام صادق (علیه السلام) در مورد خانه هایی که در آنها قرآن تلاوت می‌شود، می‌فرماید: خانه ای که یک فرد مسلمان در آن قرآن تلاوت می‌کند، برای اهل آسمان نورانی دیده می‌شود، همچنان که مردم دنیا در آسمان ستاره درخشان را می‌بینند. (۱)

هدایت انسان ها به سمت رشد و ارتقا زندگی، با توجه به قرآن کریم و نیز آشنایی با سیره رسول اکرم و اهل بیت (علیه السلام) است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ» (۲)؛ «إِنَّمَا وَئِيكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُتِمُّونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ» (۳) «وَ مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا» (۴).

اهل بیت (علیه السلام) مصادیقی کامل برای تاسی و پیروی مؤمنان هستند. آنان پیشوایان الهی و برگزیده از جانب خدا هستند؛ حتی اگر مردم آنها را نشناسند و به آنها اقتدا نکنند.

خداوند پیشوایان را حجت خود بر مردم قرار داد. حجت بودن

ص: ۱۵

۱- همان، ص ۶۱۰.

۲- نساء: ۵۹.

۳- مائده: ۵۵.

۴- حشر: ۷.

آنها به این معناست که دیگران نباید پیش تر و تندتر از آنها حرکت کنند. هیچ کس نباید احساس کند که پیروی از پیشوایان باعث سرافکندگی یا عقب ماندگی او در راه خدا خواهد شد. محبت محمد و آل محمد سفارشی برای هدایت عاقبت بخیری افراد ذکر شده است به گونه ای که اگر فردی با این محبت از دنیا برود حکم شهید را خواهد داشت. وَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): «مَنْ مَيَاتَ عَلَيَّ حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ شَهِيداً أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَيَّ حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ مَغْفُوراً أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَيَّ حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَيَاتَ تَائِباً أَلَا وَ مَنْ مَيَاتَ عَلَيَّ حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَيَاتَ مُؤْمِناً مُسْتَكْمِلاً الْإِيمَانَ أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَيَّ حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ بَشْرَهُ مَلَكَ الْمَوْتَ بِالْجَنَّةِ ثُمَّ مُنْكَرٌ وَ نَكِيرٌ أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَيَّ حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ جَعَلَ اللَّهُ قَبْرَهُ مَزَارَ مَلَائِكَةِ الرَّحْمَةِ أَلَا وَ مَنْ مَيَاتَ عَلَيَّ حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَيَاتَ عَلَيَّ السُّنَّةِ وَ الْجَمَاعَةِ أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَيَّ بُغْضِ آلِ مُحَمَّدٍ حِجَاءَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ آيسٌ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَيَّ بُغْضِ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ كَافِراً أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَيَّ بُغْضِ آلِ مُحَمَّدٍ لَمْ يَشَمَّ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ» (۱).

در عرصه اسوه پذیری از اهل بیت (علیه السلام) هر چند به گرد پای آنها نیز نمی رسیم؛ اما چنین نگرشی هرگز نباید باعث یأس و ناامیدی و ایجاد مانعی در اسوه پذیری از ایشان شود. اوج عروج اهل بیت (علیه السلام) رفیع ترین مقام انسانی، همواره باید برای اسوه پذیری امیدوارکننده و نشاط آفرین باشد؛ چرا که اصلی ترین مایه قوام و شکل گیری

ص: ۱۶

شخصیت این بزرگواران اراده و اختیار آزاد آنان بوده است. نهایت تأثیر مجموعه عوامل دیگر مانند وراثت، محیط، استعداد های فطری و عوامل غیبی این است که شناخت ها و گرایش های فطری آنان را تقویت یا تضعیف کند و زمینه را برای انتخاب و اختیار آزادانه آنها - امامان معصوم (علیهم السلام) - فراهم نماید و شکوفایی استعداد های فطری ایشان را سرعت بخشد.

توجه به این نکته ضروری است که معصومین در آن دسته از خصوصیات و ویژگی هایشان که منحصر به فرد آنان می باشد، الگو نمی باشند؛ اما در هزاران عرصه انسانی با همگان مشترک اند. هرچند اختلاف مراتب و درجات آنان قابل انکار نیست و در همین عرصه هاست که الگوی زندگی ما می باشند (عرصه هایی چون عقل، بندگی و عبادت، روابط اجتماعی، غریز و شهوات، فطرت و...).

بهترین محیط های که می تواند وراثت و استعداد را تحت تأثیر قرار بدهد، مساجد و نهاد خانواده هستند؛ چرا که در این محیط های معنوی و توحید مدار به تربیت با حب محمّد و آل محمّد (علیهم السلام) رشد می کنند. ولایت اهل بیت (علیهم السلام) ثقل اصغر است؛ یعنی عترت پیامبر (علیهم السلام) نیز همین گونه است: یعنی عترت با حقیقت قرآن یکی است. اگر چنانچه حقیقت ولایت هم در قلب کسی باشد او هم تحمل پذیر نیست.

پیامبر و اهل بیت ما اول شخصیت های عالم هستند. حتی در روایت است که انبیاء سابق را با پیامبر و ائمه ما مقایسه نکنید.

«نَحْنُ أَهْلُ الْبَيْتِ لَا يُقَاسُ بِنَا أَحَدٌ فِينَا نَزَلَ الْقُرْآنُ وَفِينَا مَعْدِنُ الرَّسَالَةِ» (۱). این تعبیر در روایات آمده و خیلی هم عمومیت دارد، نباید هیچ کسی را کنار اینها گذاشت. جبرئیل با همه عظمت و مقامش گهواره جنبان حضرت زهراء است و می گوید من خادم این خانه هستم. امام حسین (علیه السلام) هم در روز عاشوراء می فرماید: «فَجَبْرَائِيلُ عَمِنَ أَهْلِ الْبَيْتِ وَ إِنَّهُ لَخَادِمُنَا» (۲). جبرئیل خادم ما اهل بیت است». در روایت هست که وقتی حضرت موسی عظمت پیامبر را دید گفت: خدایا من را از امت این پیامبر قرار بده.

علاقه و عشق و محبت و رابطه با اهل بیت (سلام الله علیهم) یک امر صد در صد قرآنی است. «لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى» (۳) در حریم حضرت حق عنوان روزی دارد. در کتاب خداوند به عنوان نعمت از آن یاد شده است. در قیامت هم همین محبت همین عشق و همین رابطه و همین باز کردن هشت در بهشت کلید است. چون در روایات ما هست که به این گونه روزی داران در قیامت گفته می شود: «ادْخُلِ الْجَنَّةَ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شِئْتُمْ إِنَّ شَاءَ اللَّهُ» به خواست خدا، از هر دری که می خواهی وارد بهشت شو». معلوم می شود، ارتباط با اهل بیت (سلام الله علیهم) آزادی می آورد. آدم را از بردگی نجات می دهد و در جنگ اکبر انسان را پیروز می کند.

ص: ۱۸

۱- بحار الأنوار، ج ۲۶، ص ۲۶۷.

۲- همان، ص ۳۳۵.

۳- شوری: ۲۳.

این نشان از مقام والای اهل بیت (علیهم السلام) است. قرآن و اهل بیت دو عدل یکدیگرند و هر کدام از دیگری جدا نخواهد شد و این که این محبت و معرفت اگر در انسانی جمع شود او را به بهشت که آرزوی مؤمنان است می کشاند و بهترین بستری که می تواند این معرفت را برایش فراهم آورد. بعد از نهاد خانواده، مسجد و مؤمنان اهل مسجد هستند.

بی باکی و شجاعت از مهم ترین ویژگی های کسی است که قرار است در جهاد و نبرد با دشمنان شرکت کند. اهمیت این روحیه برای آن است که حتی در صورت عدم درگیری فیزیکی و مسلحانه، شرایطی به وجود بیاید تا دشمن از مسلمانان بترسد و حتی فکر جنگ به ذهن او متبادر نشود. به عبارت دیگر، علاج واقعه قبل از وقوع صورت بگیرد؛ چنان که قرآن کریم نیز با اشاره به این مهم می فرماید: «وَاعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَيْطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ وَ آخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ» (۱) این ویژگی به قدری مهم است که حتی فرد پارسایی

ص: ۲۱

۱- و هر چه در توان دارید از نیرو و اسب های آماده بسیج کنید، تا با این [تدارکات]، دشمن خدا و دشمن خودتان و [دشمنان] دیگری را جز ایشان - که شما نمی شناسیدشان و خدا آنان را می شناسد - بترسانید

چون کمیل بن زیاد نخعی به دلیل عدم اتصاف به آن، مورد توبیخ حضرت امیر قرار می گیرد. (۱) اما چگونه می توان این ویژگی را که عامل اصلی و اساسی در موضوع ایثار و شهادت است، در جامعه ی مسلمانان ایجاد کرد؟

اقناع اندیشه

براساس آیات قرآن کریم، بی باک بودن یکی از ویژگی های کسانی که به عمران و آبادی مسجد و اقامه نماز مبادرت می ورزند. قرآن می فرماید: «مسجدها به خداوند متعال اختصاص

ص: ۲۲

۱- امیر مؤمنان علی علیه السلام در زمان خلافت خود، کمیل را فرماندار «هیت» (یکی از آبادی های عراق) کرد. «ابن ابی الحدید» می گوید: کمیل در برابر قتل و غارت هایی که از ناحیه سپاهیان معاویه در بلاد و آبادی های عراق می شد، ضعف نشان داد و بعد به جای جبران آن، به «فرقیسا» و نواحی آن که تحت تصرف معاویه بود حمله کرد. از این رو مورد توبیخ علی علیه السلام قرار گرفت (شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۱۷، ص ۱۴۹). حضرت در این نامه کمیل را این گونه مورد خطاب و عتاب قرار می دهند: اما بعد، سستی انسان در انجام آنچه بر عهده او گذارده شده و اصرار بر انجام آنچه در قلمرو وظیفه او نیست، یک ناتوانی روشن و رأی باطل و هلاک کننده است. (ای کمیل) تو به اهل «فرقیسا» حمله کردی، ولی از نگرهبانی مرزهایی که تحت ولایت توست، چشم پوشیدی. این کار، عملی ناصحیح است. تو در واقع پلی برای دشمنانت شده ای که می خواهند دست به غارت و قتل دوستانت بزنند. نه بازوی سطر و توانمندی داری و نه هیبت و ترس در دل دشمن ایجاد می کنی و نه مرزی را حفظ می نمایی و نه شوکت و شاخ و شانه دشمن را درهم می شکنی و نه از اهل شهر و دیارت، پاسداری خوب انجام می دهی و نه رهبرت را از دخالت در امور آنجا بی نیاز می سازی». نهج البلاغه، نامه ۶۱.

دارند» (۱) و کسانی این مکان ها را آباد می کنند که به پروردگار جهانیان و روز قیامت، ایمان دارند؛ نماز را بر پای می دارند و زکات را می پردازند و از کسی جز خدا نمی هراسند. (۲)

شاید همین سخن مبنا و میزان کلام امام خمینی (ره) در شرایط دشوار و خطیر انقلاب بود که فرمودند: «این ها از مسجد می ... ترسند، من تکلیفم را باید ادا کنم [و] به شما بگویم، شما دانشگاهی ها، شما دانشجویها، همه تان بروید مساجد را پر کنید. سنگر هست این جا؛ سنگرها را باید پر کرد». ایشان پس از پیروزی انقلاب نیز همواره بر این مسئله تأکید داشتند که: «این مساجد بود که این پیروزی را برای ملت ما درست کرد. این مراکز حساسی است که ملت باید به آن توجه داشته باشند. این طور نباشد که خیال کنیم حالا دیگر ما پیروز شدیم، دیگر مسجد می خواهیم چه کنیم؟ پیروزی ما برای اداره مسجد است». (۳)

و باز شاید به همین دلیل است که اولین اقدام پیامبر پس از هجرت به مدینه، احداث مسجد بود. اولین مسجد، مسجد قباست که در ایامی که رسول خدا در میان طایفه بنی عمرو منتظر خانواده اش بود، احداث شد و دیگری مسجد النبی است که حضرت آن را بلافاصله پس از اسکان در منزل ابویوب، طرح ریزی و بنا کردند.

ص: ۲۳

۱- «وَ أَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ» جن: ۱۸.

۲- «إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَ أَقَامَ الصَّلَاةَ وَ آتَى الزَّكَاةَ وَ لَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَى أُولَئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ». توبه: ۱۸.

۳- صحیفه امام خمینی، ج ۱۳، ص ۱۵.

اما رابطه میان مسجد و ایثار و شهادت چیست؟ چرا کسانی که اقدام به ساخت مسجد یا اقامه نماز می کنند، از روحیه شجاعت و صلابت برخوردار می شوند؟ مگر این اقدام آنها چه اتفاقی را به وجود می آورد؟

شاید پاسخ این سؤال را بتوانیم در داستان معروفی که از پیامبر اسلام نقل شده بیابیم: گروهی از صحابه از غزوه ای مراجعت کردند و به طور دسته جمعی خدمت حضرت رسیدند؛ سربازانی که تا ساعاتی پیش جان خود را در کف دست نهاده و برای مبارزه با دشمن راهی میدان شده و حالا تشنه و گرسنه و با زخم هایی بر بدن عازم خانه بودند. پیامبر به محض دیدن ایشان فرمودند: «مَرْحَبًا بِقَوْمٍ قَضَوْا الْجِهَادَ الْأَصْغَرَ وَ بَقِيَ عَلَيْهِمُ الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ؛ آفرین!

آفرین بر مردمی که از نبرد کوچک بازگشته اند و نبرد بزرگ بر آنها باقی مانده است». عرض کردند: «یا رسول الله! وَمَا الْجِهَادُ الْأَكْبَرُ؟؛ نبرد بزرگ چیست؟» فرمود: «جِهَادُ النَّفْسِ» مجاهده با نفس اماره از جهاد با انسان دیگر بزرگ تر است. (۱)

بنابراین از آنجا که مسجد مهم ترین و مشخص ترین محل برای اقامه نماز است و اقامه نماز یکی از مهم ترین راه های مبارزه با هوای نفس و جهاد اکبر است، رابطه میان ایثار و شهادت معنا پیدا می کند. این معنا را از عناصر مسجد نیز به خوبی می توان دریافت. مسجد محراب دارد؛ محراب یعنی محل نبرد. کسی می تواند در

ص: ۲۴

۱- شهید مطهری پیدایش واژه جهاد اکبر را از این زمان می داند. ر.ک: مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۲۳، ص ۲۳۴.

میدان بیرونی پیروز و سربلند باشد که در میان درونی هم موفق شده باشد. کسی که در محراب نماز با دشمن درون خود و شیطان جنگیده، می تواند با دشمن بیرون هم بجنگد. البته این همه ی ماجرا نیست. فقط عابد و زاهد بودن کافی نیست؛ بلکه نیازمند توانایی و مهارت های جنگی نیز هستیم. (۱)

ص: ۲۵

۱- مولوی داستانی در مثنوی آورده. داستان شیرینی است و عالی نقل می کند. می گوید: مرد زاهدی بود که خیلی مقید و متعبد و متشرع بود و همه ی عبادت ها، اعم از واجبات و مستحبات را انجام می داد. یک وقت به فکر افتاد که ما تمام عبادتها را انجام داده ایم، ولی یک عبادت را که جهاد در راه خداست انجام نداده ایم؛ فردا می میریم، ثواب این را هم برده باشیم. به سربازی گفت: ما از ثواب جهاد محروم مانده ایم، آیا ممکن است اگر جهادی پیش آمد ما را هم خبر کنی که می خواهیم برای ثوابش شرکت کنیم؟ گفت: چه مانعی دارد. آن سرباز روزی آمد او را خبر کرد که آماده باش که عازم هستیم، گفته اند کفار حمله کرده اند، سرزمین مسلمین را اشغال نموده اند، زن های مسلمین را اسیر کرده و مردهاشان را کشته اند، زود حرکت کن. عابد هم اسلحه پوشید و اسبش را سوار شد و شمشیرش را برداشت و همراه اینها راه افتاد. روزی در یک جا که پایین آمده و خیمه زده و نشسته بودند، یک مرتبه صلاهی عمومی زدند که دشمن رسید، و دستور اکید و شدید که حرکت کنید. سربازهای آزموده مثل برق اسلحه شان را پوشیدند و یک دقیقه هم طول نکشید که پریدند روی اسب ها و دیوانه وار تاختند. این زاهدی که وضویش نیم ساعت طول می کشیده و غسلش یک ساعت، تا به خودش جنیید و رفت که اسلحه و شمشیر و چکمه ها و اسبش را پیدا کند و خلاصه تا وقتی که آماده شد، آنها رفتند و جنگیدند و یک عده کشته شدند، عده ای را کشتند و یک عده را هم اسیر گرفتند و آمدند. این بیچاره خیلی غصه خورد که عجب کاری شد، باز ما از ثواب جهاد محروم ماندیم؛ اینکه خیلی بد شد! پس ما که توفیق پیدا نکردیم جهاد کنیم. یک آدم گردن کلفتی را به او نشان دادند از اسرایی که گرفته بودند و کتتش را محکم بسته بودند. گفتند: این را می بینی؟ این آن قدر جنایت کرده، آن قدر از مسلمان ها کشته، آن قدر بیگناه کشته که [حد ندارد]. این را ما اسیر کرده ایم و جز کشتن راه دیگری ندارد. حالا ما این را می دهیم به تو، تو برو برای ثوابش این را ببر یک کناری و گردنش را بزن که تو هم [در جهاد] شرکت کرده باشی. او را تحویل وی دادند، شمشیری هم به او دادند و وی رفت که گردن او را بزند و بیاید. مدتی طول کشید، دیدند از زاهد خبری نشد. گفتند: یک گردن زدن که این قدر طول نمی کشد! برویم ببینیم چرا نیامد. رفتند، دیدند زاهد بی هوش افتاده و این مردک هم با دست های بسته، خودش را انداخته روی او و دارد شاهرگش را می جود و عن قریب است که آن را قطع کند. مردک را انداختند آن طرف و کشتند و زاهد را آوردند داخل خیمه و به هوش آوردند. گفتند: چرا این طور شد؟ گفت: واللہ من که نفهمیدم، تا گفتم: ای ملعون! تو این قدر مسلمان ها را برای چه کشتی؟ یک فریادی کرد و دیگر چیزی نفهمیدم! آدمی که میدان جنگ را ندیده باشد، همه ی عبادت های دنیا را هم کرده باشد، با یک پخ بی هوش می شود و می افتد. مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۲۲، ص ۷۷۹.

قدرت و توانایی، چگونه و در کجا به دست می آید؟ باز هم پاسخ مسجد است. مسجد باید محل آموزش های اصلی و مورد نیاز مسلمانان و محل تعامل و تلاقی نیروهای انقلابی و اسلامی باشد. مسجد باید میدان جهاد اکبر و مقدمه ساز جهاد اصغر باشد. در دوران انقلاب اسلامی و هشت سال دفاع مقدس، مسجد خرمشهر این گونه بود. نه فقط مسجد خرمشهر که مساجد کل کشور پایگاه جذب نیروهای پیر و جوان و دلسوز، شجاع و مبارز برای حفظ این آب و خاک و ارزش ها بود.

باید توجه داشت امروز نیز که جنگ دیگری بر پا شده که رهبر انقلاب، آن را جنگ نرم نامیده اند، ما باید متکی به نیروهای مسجدی باشیم. مسجد مطمئن ترین سنگر و بهترین محل برای مبارزه با دشمنان داخلی و خارجی است.

بسیاری از یاران باوفای شهید کربلا، امام حسین علیه السلام، به خاک و خون غلتیده و به شرف شهادت نایل آمده بودند.

«ابو ثمامه صیداوی» - یکی از فداکاران و یاوران امام شهید علیه السلام - متوجه شد که وقت نماز ظهر فرا رسیده است. بی درنگ به حضور امام حسین علیه السلام شتافت و گفت: «یا ابا عبد الله! جانم فدایت باد، می بینم که این دشمنان بی دین، دست به نبردی سخت زده اند؛ اما به خدا سوگند من نمی گذارم تو کشته شوی، مگر اینکه پیش از تو به خون درغلتم! اینک دوست دارم که این آخرین نماز ظهر را با شما به جای آورم». امام سر به آسمان برداشت و فرمود: «ذکرت الصلاه، جعلک الله من المصلین الذاکرین! نعم، هذا أول وقتها. ثم قال: سلوهم أن یکفوا عنا حتی نصلی؛ به یاد نماز افتادی، خدای ترا از نماز گزاران قرار دهد و از ذاکران بداند. بلی! حالا- وقت نماز فرا رسیده است. از آنان بخواهید که ساعتی دست از جنگ بردارند تا ما نماز بخوانیم». دشمن به امام و یارانش فرصت ندادند تا نماز بخوانند.

پیشوای شهیدان تصمیم گرفت که نماز خوف بخواند. به زهیر بن قین و سعید بن عبد الله فرمود: «تقدما امامی حتی اصلی الظهر، فتقدما امامه فی نحو من نصف اصحابه حتی صلی بهم صلاه الخوف» جلو بایستید و سپر باشید. زهیر و سعید جلو نصف یاران امام ایستادند، بدن را سپر تیرهای دشمن قرار دادند، و از هر طرف که تیر می آمد، تیرها را به جان می خریدند. امام با یاران

باقی مانده اش نماز خوف را به جماعت به جا آوردند و سلام دادند. نماز که تمام شد، سعید بر اثر تیرهای بسیاری که بر پیکرش رسیده بود، بر زمین افتاد و به شهادت رسید.

در غبار کربلا پیچیده بود

از صف ایمان ترنم های عشق

در دل عرش خدا پیچیده بود

گرم می شد دم به دم آهنگ جنگ

شعله ی پیکار بالا می گرفت

نیزه ها و تیرهای جان شکاف

در میان سینه ها جا می گرفت

اندر آن هنگامه ی خون و نبرد

با شتاب آمد کسی نزد امام

گفت: هنگام نماز است ای حسین!

شعله ور شد پیشوا از این پیام

نیزه و شمشیر را یکسو نهاد

عاشقانه بر سر سجاده شد

زیر باران و صفیر تیرها

رکعتان عشق را آماده شد

گفت تکبیری و در آن گیرودار

گرم نجوی با خدای خویش شد

ما سوی الله را همه از یاد برد

در نمازی فارغ از تشویش شد
تا نماز خون بپا دارد امام
پیش مرگانش به صف اندر شدند
در مسیر بارش طوفان تیر
پیش پایش لاله گون پرپر شدند
از فراز آسمان آسیمه سر
جبرئیل آمد در آن صحرا فرود
در مصلی بر مصلی سجده کرد
بال رافت بر سر پاکان گشود
چون حسین بن علی تکبیر گفت
آفرینش کرد بر او اقتدا
چشم خیل عرشیان مبهوت ماند
بر نماز آخر خون خدا
از قیام کربلا گویا هدف
با خدا راز و نیازی بوده است
زیر تیغ و تیر در صحرای خون
با وضوی خون نمازی بوده است

خداوند تبارک و تعالی در دو آیه از قرآن تعبیر باقیات الصالحات را آورده است. یک بار می‌فرماید: «الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا» (۱) و در جای دیگری می‌فرماید: «وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا» (۲). باقیات الصالحات به معنای کارهای نیک ماندگار است. کارهای ماندگاری که دلیل ماندگاری آنها را خداوند متعال این‌گونه بیان فرموده است: «مَا عِنْدَكُمْ يَنْصَدُّ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ» (۳). چون خدا ماندگار است، کارهایی

ص: ۲۹

۱- کهف: ۴۶.

۲- مریم: ۷۶.

۳- نحل: ۹۶.

که برای او انجام می شود نزد او به یادگار خواهد بود؛ بنابراین ماندگار خواهد ماند. باقیات الصالحات کدام اعمال هستند؟ در روایات گوناگون مصداق هایی برای باقیات الصالحات ذکر شده است؛ مثل فرزند صالح، اذکار، نماز شب و غیره. اما مفسران گوناگون به تصریح و کنایه، هر عمل خوب را باقیات الصالحات نامیده اند. یکی از باقیات الصالحات، ساختن مسجد است. کار نیک ماندگاری که با سیر در تاریخ پرفراز و نشیب بشر و در برهه های مختلف تاریخی می توان اهمیت و ارزش آن را به خوبی مشاهده کرد.

اقناع اندیشه

در قرآن کریم به کسانی که به خدا و آخرت ایمان دارند،^(۱)

فرمان داده شده که به الگوها و اسوه های حسنه اقتدا کنند. قرآن کریم چه کسانی را به عنوان الگو به ما معرفی می کند؟ در جایی از ابراهیم به عنوان الگو و اسوه یاد می کند و می فرماید: «قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ». ^(۲) در جای دیگری رسول خدا را الگو و اسوه حسنه می داند و می فرماید: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ». ^(۳)

یکی از ویژگی های مشترکی که در این دو پیامبر وجود داشته، مبادرت ایشان به تعمیر و ساخت مسجد بوده است. این ویژگی در بسیاری از پیامبران الهی به چشم می خورد؛ چنان که در برخی از

ص: ۳۰

۱- ممتحنه: ۶.

۲- همان: ۴.

۳- احزاب: ۲۱.

روایات بیان شده است که آدم (علی نبینا و آله علیه السلام) برای اولین بار اقدام به ساخت مسجد کرد و خانه کعبه و مسجد کوفه به دست ایشان احداث شد و نوح (علی نبینا و آله علیه السلام) نیز مسجد کوفه را تعمیر و بازسازی کرد. (۱) اما در خصوص ساخت عمران و مسجد به دست این دو پیامبر - که قرآن در الگو و اسوه بودن ایشان به نام تصریح دارد - قرآن کریم نیز آیاتی را ذکر کرده است.

ابراهیم پس از موفقیت در امتحانات الهی، مأمور می شود که با همکاری و همیاری فرزندش حضرت اسماعیل علیه السلام و ارشاد و راهنمایی جبرئیل علیه السلام چیدن دیوار کعبه را آغاز کند. او در بیست و هفتم ذیقعد بنای کعبه را تکمیل و سپس حجرالاسود را که از سنگ های بهشتی است، بر دیواره آن نصب می کند. (۲)

قرآن این جریان را ضمن آیات ۱۲۵ تا ۱۲۷ بقره این گونه بیان فرموده است: «وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُضَمًّا وَوَعَدْنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهْرًا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ (۱۲۵) وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ (۱۲۶) وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (۱۲۷)». (۳) نکته بسیار جالب اینجاست

ص: ۳۱

- ۱- تفسیر عیاشی، ج ۲، ص ۱۴۴.
- ۲- وقایع الایام، شیخ عباس قمی، ص ۸۸.
- ۳- و چون خانه [کعبه] را برای مردم محل اجتماع و [جای] امنی قرار دادیم، [و فرمودیم:] «در مقام ابراهیم، نمازگاهی برای خود اختیار کنید»، و به ابراهیم و اسماعیل فرمان دادیم که: «خانه مرا برای طواف کنندگان و معتکفان و رکوع و سجود کنندگان پاکیزه کنید». و چون ابراهیم گفت: «پروردگارا، این [سرزمین] را شهری امن گردان، و مردمش را - هر کس از آنان که به خدا و روز بازپسین ایمان بیاورد - از فرآورده ها روزی بخش»، فرمود: «[ولی] هر کس کفر بورزد، اندکی برخوردارش می کنم، سپس او را با خواری به سوی عذاب آتش [دوزخ] می کشانم، و چه بد سرانجامی است.» و هنگامی که ابراهیم و اسماعیل پایه های خانه [کعبه] را بالا می بردند، [می گفتند:] «ای پروردگارا، از ما بپذیر که در حقیقت، تو شنوای دانایی».

که ابراهیم زمانی به انجام این مهم امر می شود که از امتحانات الهی سربلند بیرون آمده و به مقام امامت رسیده است. شاید بتوان از این آیات اهمیت و ارزش مسجدسازی و عمران خانه خدا را فهمید. نکته ای که باز هم قرآن کریم در جای دیگری به تصریح آن را بیان کرده و می فرماید: «إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ» (۱). می دانید چه کسانی می توانند عمران و آبادی مسجد را به عهده بگیرند؟ مساجد خدا را تنها کسانی آباد می کنند که به خدا و روز بازپسین ایمان آورده و نماز برپا داشته و زکات داده و جز از خدا نترسیده اند. بنابراین این گونه نیست که هر کس توفیق انجام این وظیفه را پیدا کند.

اولین کسی که در اسلام اقدام به ساخت مسجد می کند، خود رسول خداست. فشارها و تهدیدها به اوج خود رسیده و دیگر در مکه برای رسول خدا جایی نبود. باید موقتاً به مکان دیگری می رفت تا در فرصت مناسب و با عِدّه و عُدّه بیشتری باز گردد

ص: ۳۲

۱- توبه: ۱۸.

و کار را یکسره کند. ایشان شبانه مکه را به مقصد یثرب ترک می کنند. اندکی مانده به مدینه در میان طایفه بنی عمرو بن عوف، منتظر علی و خانواده اش می شود. پیش از حضرت عده دیگری از مسلمان ها، از مکه به نیت یثرب گریخته و در آنجا سکنی گزیده بودند. پیامبر در اوج مبارزات خود و در مدتی که در این مکان یعنی قبا به سر می برد تصمیم به ساخت مسجد می گیرد. مسجدی که آن چنان دارای مقام است که در شأن آن آیه ای نازل می شود. آیه ای که باعث می شود تا مسلمانان از آن تاریخ به بعد مسجد قبا را با نام مسجد تقوی یاد کنند. قرآن در این باره می فرماید: «لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسِجِدَ أُسَسَ عَلَيِ التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ» (۱).

پس از پایان مسجد قبا، رسول خدا در میان غریو شادی مسلمانانی که چون خود ایشان مکه را به نیت یثرب، ترک گفته بودند وارد یثرب می شود. یثربی که چندی بعد با نام مدینه النبی شناخته می شود. اولین اقدام نبی اکرم پس از اسکان در منزل ابویوب انصاری، احداث مسجدی است که دیوارها و پایه های آن از خشت خام و سقف آن از شاخه های خرما است. مسلمانان هم دوش پیامبر اقدام به احداث مسجدی می کنند که تا سالیان دراز به عنوان مهمترین مرکز اجتماعی جامعه اسلامی شناخته می شود. مسجد النبی نه فقط محلی برای اعتکاف و عبادت که جایی برای اجتماع مسلمانان به هنگام مشورت و کلاس درسی

ص: ۳۳

برای آموزش های دینی و اعتقادی محسوب می شود.

رهبر انقلاب داستان بناء این مسجد را این گونه روایت می کنند: جلو خانه ی ابی ایوب انصاری، زمین افتاده ای بود. [پیامبر] فرمود این زمین مال کیست؟ گفتند متعلق به دو بچه ی یتیم است. پول از کیسه ی خود داد و آن زمین را خرید. بعد فرمود در این زمین مسجد می سازیم؛ یعنی یک مرکز سیاسی، عبادی، اجتماعی و حکومتی؛ یعنی مرکز تجمع مردم. جایی به عنوان مرکزیت لازم بود؛ لذا شروع به ساختن مسجد کردند. زمین مسجد را با پول خود خرید. وقتی بنا شد مسجد بسازند، خود پیغمبر جزو اولین کسان یا اولین کسی بود که آمد بیل را به دست گرفت و شروع به کندن پی مسجد کرد؛ نه به عنوان یک کار تشریفاتی، بلکه واقعاً شروع به کار کرد و عرق ریخت. طوری کار کرد که بعضی از کسانی که کناری نشسته بودند، گفتند ما بنشینیم و پیغمبر این طور کار کند؟! پس ما هم می رویم کار می کنیم؛ لذا آمدند و مسجد را در مدت کوتاهی ساختند. (۱)

اما در اینجا لازم است یکی دیگر از تعمیرات مسجد که به دست پیامبر صورت گرفت و برای امروز ما بسیار درس آموز است، مرور کنیم. مقدمتاً باید عرض کرد که عمران و آبادانی همیشه به معنای سنگ روی سنگ گذاردن و خشت و چوب به هم پیوند دادن نیست. عمارت در مقابل خرابی قرار دارد و چنان که راغب در

ص: ۳۴

۱- بیانات در خطبه های نماز جمعه ی تهران سال ۱۳۸۰.

مفردات می گوید منظور از عمارت گاهی حفظ بنا می باشد. (۱) حال این حفظ گاهی مربوط به ساختمان و جسم مسجد است و گاهی مربوط به معنا و روح مسجد مربوط می شود.

این واقعه ی درس آموز مربوط به سال نهم هجری است. خبر آتش گرفتن مسجدی به سرعت در شهر مدینه پیچید. این خبر موج نگرانی در مردم ایجاد کرد؛ اما این نگرانی وقتی دوچندان شد که مردم شنیدند رسول خدا دستور به آتش زدن مسجد داده است. رسول خدا که خود در سخنان گوناگون مسلمانان را تشویق به احداث مسجد می نمود و حتی برای نشان دادن ارزش این کار خود اقدام به ساخت مسجد نموده بود، حالا فرمان داده بود مسجدی را آتش بزنند. چرا؟

داستان مربوط می شود به زمانی که گروهی از افراد به ظاهر مسلمان اجازه ساخت مسجدی را از رسول خدا گرفتند. به این بهانه که به ما اجازه دهید مسجدی در میان قبیله بنی سالم، نزدیک مسجد قبا بسازیم تا افراد ناتوان و بیمار و پیران از کار افتاده در آن عبادات خود را انجام دهند و در شب های بارانی که گروهی از مردم توانایی آمدن به مسجد شما را ندارند، فریضه ی نماز را آن جا انجام دهند. پیامبر که با گروهی از مسلمانان عازم جنگ تبوک بودند، به آن ها مجوز ساخت داد. پس از بازگشت پیامبر از تبوک، آن ها مجدداً نزد پیامبر آمده و تقاضا کردند که خود پیامبر با اقامه نماز در این مسجد آن را افتتاح کند. اینجا بود

ص: ۳۵

که پیش از ورود رسول خدا به دروازه های مسجد، فرشته ی وحی نازل گشت و آیات ۱۰۷ تا ۱۱۰ سوره ی توبه را بر پیامبر نازل کرد و پرده از اسرار کار این منافقان برداشت. قرآن در این باره می فرماید: «وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِزْوَاجًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسَيْنِيَّ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ (۱۰۷) لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٍ أُسَسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ (۱۰۸)» (۱).

نقل شده است که رسول خدا عاصم بن عوف عجلانی و مالک بن دخشم را که از قبیله ی بنی عمرو بن عوف بود، فرستاد و به ایشان فرمود: به این مسجد که مردمی ظالم آن را ساخته اند بروید و خرابش نموده آن را آتش بزنید. در روایت دیگری آمده که پیامبر، عمار یاسر و یکی دیگر از یاران خویش را فرستاد و آن دو، آن مسجد را آتش زدند. سپس دستور داد تا جای آن را خاکروبه دان نموده، کثافات محل را در آن جا بریزند. این برای ما امروز ما بسیار درس آموز است. نباید فکر کنیم که اگر مسجدی

ص: ۳۶

۱- و آنهایی که مسجدی اختیار کردند که مایه زیان و کفر و پراکندگی میان مؤمنان است، و [نیز] کمینگاهی است برای کسی که قبلاً با خدا و پیامبر او به جنگ برخاسته بود، و سخت سوگند یاد می کنند که جز نیکی قصدی نداشتیم. و [لی] خدا گواهی می دهد که آنان قطعاً دروغگو هستند. هرگز در آن جا نیست، چرا که مسجدی که از روز نخستین بر پایه تقوا بنا شده، سزاوارتر است که در آن [به نماز] ایستی. [و] در آن، مردانی اند که دوست دارند خود را پاک سازند، و خدا کسانی را که خواهان پاکی اند دوست می دارد.

از لحاظ ظاهری و بافت و بنا زیبا ساخته شد همه چیز تمام است. مسجد روح دارد و روح مسجد توحید است. اگر مسجد روح توحید نداشته باشد هیچ فرقی با دیگر ساختمان ها ندارد بلکه از آن جهت که مردم را منحرف می کند باید تخریب و سوزانده شود.

تحریک احساسات

بنابراین نباید ظاهربین بود و باید باطن هر عملی را دید. مؤمن تیزبین است، عمق قضیه را می بیند. همین است که اصحاب سیدالشهداء به وضو گرفتن و نماز خواندن سپاه بنی امیه توجه نمی کردند. آنها نگاهشان به امام بود و او را معنا و مفهوم نماز و دعا می دانستند. به همین دلیل تا آخرین قطره خون در راه حفظ جان او ایستادند؛ تا جایی که امام نگاه کرد دید تنهای تنها شده است. همه رفته اند و هیچ یار دیگری برای او نمانده است.

ص: ۳۷

«وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِزْوَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَكَانُوا فِي السُّبُلِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَإِنَّا لَنَحْنُ الْعَاقِبُونَ» (۱) مسجدی در حال سوختن بود اما هیچ کسی مجاز به خاموش نمودن آتش نبود؛ چراکه سوزانده شدن آن به امر الهی بوده است. مسجدی که محلی برای توطئه و ایجاد تفرقه بین مؤمنین باشد باید سوزانده شود! در سال نهم هجرت رسول خدا که عازم جنگ تبوک بودند عده ای از منافقین نزد پیامبر آمدند و برای ساختن مسجد اجازه گرفتند تا از این مسجد برای هدف منافقانه خود استفاده کنند اما...

ص: ۳۹

مسجد بی گمان به عنوان سنگری که از آغاز بنای آن تاکنون دارای نقش فرهنگی و آموزشی و تربیتی بوده است می تواند در خصوص رشد فضایل اخلاقی و تعمیق ارتباط برادران ایمانی نقش بسزایی داشته باشد.

«أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى ابْنَ جَعْفَرٍ (عَلَيْهِمَا السَّلَامُ) يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَسْبَغَ وُضُوئَهُ فِي بَيْتِهِ وَ تَمَشَّطَ وَ تَطَيَّبَ ثُمَّ مَشَى مِنْ بَيْتِهِ غَيْرَ مُسْتَعْجِلٍ وَ عَلَيْهِ السَّكِينَةُ وَ الْوَقَارُ إِلَى مُصَلَاةٍ رَغْبَةً فِي جَمَاعَةِ الْمُسْلِمِينَ لَمْ يَرْفَعْ قَدَمًا وَ لَمْ يَضَعْ أُخْرَى إِلَّا كُتِبَ لَهُ حَسَنَةٌ، وَ مَحَتْ عَنْهُ سَيِّئَةٌ وَ رُفِعَتْ لَهُ دَرَجَةٌ فَإِذَا مَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ إِلَى أَنْ قَالَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): ثُمَّ افْتَتَحَ الصَّلَاةَ مَعَ الْإِمَامِ جَمَاعَةً إِلَّا وَجَبَتْ لَهُ مِنَ اللَّهِ الْمَغْفِرَةُ وَ الْجَنَّةُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُسَلَّمَ الْإِمَامُ؛ (۱)

امام موسی ابن جعفر علیه السلام از پدر بزرگوارش نقل فرمود: کسی که در منزلش وضوی کامل بگیرد و مویش را شانه کند و خود را معطر نماید، سپس از خانه اش بدون عجله و با آرامش و وقار بیرون آید و به طرف محل نماز برود در حالی که میل به جماعت مسلمین دارد قدمی از زمین بر نمی دارد و نمی گذارد مگر این که یک حسنه برایش نوشته شود و یک گناه از او محو گردد و یک درجه به خدا نزدیک شود تا زمانی که داخل مسجد شود. تا اینکه فرمود: سپس نماز را با امام جماعت شروع کند از طرف خدا مغفرت و بهشت بر او واجب می شود قبل از اینکه امام سلام نماز را بدهد.

ص: ۴۰

برای این که مؤمن سمت و سوی الهی پیدا کند باید مسیر و محل تفریح و عبادتش مسجد باشد. او می داند که در این مسیر نسبت به قدم هایی که برمی دارد در پیشگاه الهی درجه و مقام خواهد داشت و این وقار و آرامش می تواند زینتی برای حیات مؤمنانه اش محسوب شود. یکی از تفریح های مؤمن عبادت است و مؤمن نسبت به مسجد مثل ماهی نسبت به آب است؛ چرا که دوست ندارد به راحتی از آن بیرون بیاید. مسجد به عنوان یک مرکز دینی برای عموم، نقش اساسی در شکل گیری شخصیت افراد و اجتماعات مسلمین دارد. از این جهت بطور طبیعی مسجد می تواند در جهت دهی اخلاقی و رونق بخشیدن به زندگی مؤمنانه نقش خوبی را ایفا کند.

حضور بانوان و مردان و تبادل اعتقادات و خلق و خوی مؤمنانه ای که بین مردم شرکت کننده در مسجد حاکم است؛ اطلاعات اجتماعی، جویا شدن از احوال هم و احوال مسلمین، تنها بخشی از این ظرفیت بزرگی است که مساجد دارند. در این مکان ها مؤمنان فرصت می یابند با جمعی آشنا شوند که از نظر دین و عبودیت با آنان هم رنگ هستند و توان ایجاد گروه های اجتماعی هماهنگ را دارند؛ بنابراین آنان می توانند از بین اهل مسجد برادران یا خواهران مناسبی، از حیث دینی، برای خود بیابند زیرا این افراد در ابعاد اخلاقی و اجتماعی شباهت های زیادی به هم دارند. امام صادق (علیه السلام) در این مورد فرمود:

«يَا فَضْلُ، لَا يَأْتِي الْمَسْجِدَ مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ إِلَّا وَافِدُهَا، وَ مِنْ كُلِّ أَهْلِ بَيْتٍ إِلَّا نَجِيئُهَا. يَا

فَضْلٌ، إِنَّهُ لَا يَرْجِعُ صَاحِبُ الْمَسْجِدِ بِأَقَلِّ مِنْ إِحْدَى ثَلَاثٍ: إِمَّا دُعَاءٍ يَدْعُو بِهِ يُدْخِلُهُ اللَّهُ بِهِ الْجَنَّةَ، وَإِمَّا دُعَاءٍ يَدْعُو بِهِ لِيُصْرِفَ اللَّهُ بِهِ عَنْهُ بَلَاءَ الدُّنْيَا، وَإِمَّا أَخِ يَسْتَفِيدُهُ فِي اللَّهِ (عَزَّ وَجَلَّ)». (۱) اهل مسجد به کمتر از یکی از سه چیز از مسجد بر نمی گردد [که یکی از آنها] دوستی است که از او در مسیر خدا استفاده می کند. زنان و مردان با حضور در مساجد، می توانند از یک اجتماع سالم دینی بهره مند شوند. طبق روایتی که از امام علی (علیه السلام) نقل شد، تأثیرات رفتاری که حضور در مسجد برجای می گذارد، می تواند جامعه دینی را از فساد و گناه پاک کرده و مسلمین را به سمت یک جامعه سالم هدایت کند. «مَنْ اِخْتَلَفَ إِلَى الْمَسَاجِدِ أَصَابَ إِحْدَى الثَّمَانِ أَخًا مُسْتَفَادًا فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَوْ عِلْمًا مُسْتَنْطَرَفًا أَوْ آيَةً مُحْكَمَةً أَوْ رَحْمَةً مُنْتَظَرَةً أَوْ كَلِمَةً تَرُدُّهُ عَنْ رَدَى أَوْ يَسْمَعُ كَلِمَةً تَدُلُّهُ عَلَى هُدًى أَوْ يَتْرُكُ ذَنْبًا خَشِيئَةً أَوْ حَيَاءً؛ (۲)... یا کلماتی می شنود که او را از فساد و گناه باز می دارد و یا به خاطر ترس [از خدا] یا حیا و آبرو، گناهی را ترک می کند».

بر این اساس حضور در مسجد، می تواند نقش بازدارنده در ارتکاب جرایم و گناهان نیز داشته باشد و افرادی که در مسجد حضور دارند و دوستانی مسجدی دارند کمتر به سمت جرائم حرکت می کنند با اندکی دقت در می یابیم که ماه مبارک رمضان که جلوه های معنویت در بین عموم مردم نمود دارد، آمار جرم و

ص: ۴۲

۱- امالی شیخ طوسی، ص ۴۷.

۲- من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۲۳۷.

جنایت نیز کاهش داشته است. قال رسول الله (صلى الله عليه و آله): «سَبَعَهُ يُظِلُّهُمْ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ إِمَامٌ عِيَادِلٌ وَ شَابُّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ رَجُلٌ قَلْبُهُ مُتَعَلِّقٌ بِالْمَسْجِدِ إِذَا خَرَجَ مِنْهُ حَتَّى يَعُودَ إِلَيْهِ»؛^(۱) هفت گروه در قیامت مورد توجه خدا قرار می گیرند... [که از جمله آنهاست،] شخصی که وقتی از مسجد خارج می شود تا زمان برگشت، توجه اش به مسجد باشد». این همه نشان می دهد، حضور در مسجد، علاوه بر آثار دنیوی که همان رشد در جهت اخوت و برادری بین مردم بوده، از جنبه اخروی و کمالات معنوی نیز - به عنوان عاملی تأثیرگذار - مورد توجه است.

نقل است که شیخ الرئيس ابوعلی سینا برای ابو سعید ابوالخیر نوشت: چه لزومی دارد، مردم همه در مسجد اجتماع کنند، با اینکه خداوند از رگ گردن به انسان نزدیکتر است. هر جا که باشی اگر رابطه ات با خدا برقرار باشد، نتیجه خواهی گرفت. وی در پاسخ نوشت: اگر چند چراغ در یک جا روشن باشد، اگر یکی از آنها خاموش شد، چراغ های دیگر روشن است، ولی اگر همان چراغ ها هر کدام در یک اتاق باشد، اگر یکی از آنها خاموش شد، آن اتاق در تاریکی فرو خواهد رفت. انسان ها نیز این گونه اند؛ تربیت سیاسی که در مسجد ارائه می شود، به دلیل ماهیت مذهبی آن می تواند نسلی را پدید آورد که پشتوانه جامعه دینی باشند و در برابر حوادث سیاسی هوشیاری لازم را داشته باشند. بعضی گناهکارند، اگر تنها باشند، شاید موفق به کسب فیوضات الهی نشوند، ولی اگر در جمع باشند، شاید خداوند به برکت

ص: ۴۳

شخصی به نام ابوسلیمان حلوانی در مورد صفات مؤمنین از امام صادق (علیه السلام) سؤال کرد و ایشان فرمود: صفت مؤمن نیرومندی است در دین، و احتیاط است در نرمش، و ایمان است در باور و یقین، و حرص و علاقه شدید در فهم و فقه، و نشاط و جدیت در هدایت، و نیکی در پایداری و استقامت، و چشم پوشی و خودداری هنگام شهوت و هوس، و دانش در حلم و بردباری، و شکرگزاری در مدارا، و بخشندگی در حق، و میانه روی در غنی و بی نیازی، و آراستگی در فقر و بی چیزی، و گذشت در نیرومندی، و طاعت و بندگی در خیرخواهی، و پارسائی در خواهش و میل، و رغبت شدید در جهاد، و نماز در گرفتاری، و شکیبائی در سختی، و در سختی ها با متانت، و در ناخوشایندی ها شکیبا، و در رفاه و خوشی ها شکرگزار است؛ غیبت نمی کند، و تکبر نمی ورزد، و تعدی و تجاوز نمی نماید و اگر بر او تعدی و ستمی شود شکیبائی می کند، و از خویشاوند نمی بُرد، و سست و ضعیف، و سخت دل و خشن و بدخُلق نیست، نگاهش از کنترل او خارج نمی شود، و شکمش او را به رسوائی نمی کشاند، و عورتش بر او چیره نمی گردد، و به مردم حسد نمی ورزد، و سستی نمی کند، و تَبذیر و تلف و اسراف و زیاده روی نمی نماید، بلکه میانه روی می کند، و به ستمدیده یاری و به مستمندان مهربانی می نماید، نفسش از او در زحمت و مردم از او در راحت هستند، در جاه دنیا رغبت و از رنج آن بی تاب نمی کند؛ مردم کاری و

ص: ۴۴

مهمی دارند (دنیا) که به آن روی آورده اند و او مهم دیگری دارد (دین و آخرت) که او را به خود مشغول ساخته است؛ در حلم و بردباریش نقصانی و در رأی و اندیشه اش سستی و در دینش تباهی دیده نمی شود؛ کسی را که با او مشورت نماید راهنمایی می کند، و هر کس را که به او کمک کند یاری می نماید، از باطل و فحش و جهالت می ترسد و می گریزد؛ و صفت مؤمن اینهاست (۱)

فضایل اخلاقی که در مورد مؤمن بیان شد به وضوح می توان دریافت که برای روشن شدن این گونه فضایل در یک انسان و نیز تقویت آن به جمعی مؤمنانه مثل نهاد خانواده و بستری مساعد مثل مساجد نیاز است تا در به ایجاد و رشد آن فضیلت ها منجر شود. همان طوری که شناخت صفات مؤمن در اخلاق نیکو داشتن تأثیرگذار است، شناخت صفات بد اشخاص نیز نقش آفرین است؛ چرا که در مواردی خوب است. شناخت صفات رذیله به مؤمن کمک می کند تا زندگی و اخلاق خویش را با آن تنظیم کند و آن رذیله ای که در خود وجود دارد را دنبال کند و برای حذف آن چاره ای بیندیشد. آموزش ادب از بی ادبان نیز خود مسیری است. در مسجد و در کنار هم بودن برخی از نواقص و رذایل افراد نیز نمود پیدا می کند. به عنوان مثال در این اجتماع می تواند خصت، دروغ، غیبت و... را ببیند و نسبت به رفع آن در خود و نیز دیگران برنامه ریزی کند.

شناخت صفات رذیله اخلاقی مانند: احساس حقارت،

ص: ۴۵

۱- به نقل از کتاب نصایح (آیت الله مشکینی).

بی حوصلگی، بداخلاقی، افراط در دوستی، ناامیدی، خودکم بینی، عقاید گمراه کننده، عادات غلط و بی اعتنائی به ارزش ها و... انسان را بر آن می دارد تا درصدد رفع و حذف نکات بداخلاقی خویش قرار گیرد و با حساسیت ویژه به خود بنگرد تا رفتار، کردار و گفتار خود را با منطق حل و فصل کند و این در موارد دوستان خوب مسجدی، مثل کف دست و پشت دست برای اصلاح هم کمک خواهند کرد.

نتیجه گیری

با مؤمنان نشست و برخاست کردن خیلی از نکات خوب و بد انسان را نمایان خواهند کرد. برادران ایمانی در مسجد با رفتار یا با گفتار خود مثل آینه این مهرورزی را انجام می دهند؛ چرا که مؤمن آینه مؤمن است و تمام عیوب را روبروی آدم می گوید و نه مثل شانه پشت سر، موبه مو بگوید. حضور در مساجد این بستر را فراهم می کند تا در جهت رشد فضایل و رفع رذایل اخلاقی گام های خوبی برداشته شود.

ایجاد انگیزه

در طول تاریخ، خدمات فرهنگی و اجتماعی صورت گرفته توسط دولت ها یا افراد خیر، موجب شکوفایی اقتصادی و فرهنگی و مذهبی جوامع مختلف می شده است. معمولاً نهادهای مذهبی همچون کلیسا و مساجد در تحریک و تشویق افراد جهت انجام دادن چنین کارهایی نقش بسزایی داشته اند.

در این میان، جایگاه مسجد، جایگاهی بی همتا است؛ چراکه اشخاصی که به آنجا جهت ادای فریضه ی نماز می آمدند، با گسستن از مادیات و پیوستن به معنویات، برای انجام خدمات فرهنگی و اجتماعی، شوقی دوچندان و عزمی راسخ می یافتند. به این ترتیب، مسجد محور خدمات فرهنگی و اجتماعی محلات شد.

در گذشته ها، و حتی امروزه، افراد نیازمند برای برطرف کردن نیازهای خود، ابتدا به مسجد روی می آورند. در مورد خدمات اجتماعی مسجد نیز سخن فراوان است؛ اما از آنجا که اجرای عبادات فردی و مراسم عبادی جمعی در مسجد، برجسته ترین کارکرد آن است، معمولاً دیگر کارکردهای آن دیده نمی شود یا کمتر مورد توجه قرار می گیرد.

اقناع اندیشه

اشاره

کارکردهای مسجد را می توان به سه گروه کارکردهای عبادی، اجتماعی و خاص تقسیم نمود.

۱. کارکردهای عبادی

برای بُعد عبادی مسجد نمونه های گوناگونی می توان ذکر کرد که استفاده از مساجد در راستای همه ی آنها از صدر اسلام مرسوم بوده و تقریباً صحت استفاده از مسجد در موارد یادشده از متواترات بین مسلمانان است.

در این خصوص می توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف. نماز جماعت؛

ب. تلاوت قرآن؛

ج. اعتکاف؛

د. خواندن نوافل؛

ه. دعا و مناجات؛

و. تبلیغ و سخنرانی.

ص: ۴۸

الف. رأی گیری

از زمان پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) مساجد محل شور و تصمیم گیری های مهم در سطح اجتماعی بوده است؛ به گونه ای که بعد از وفات ایشان - به علت مرسوم بودن انجام این گونه امور در مسجد - در جریان غصب خلافت نیز اصحاب در مسجد پیامبر (صلی الله علیه و آله) گرد هم جمع شدند.

ب. اعلام و اطلاع رسانی

اعلام و اطلاع رسانی در مساجد، می تواند دو جنبه داشته باشد:

جنبه اول، آنکه در راستای امور عبادی قرار داشته باشد؛ مانند اذان گفتن که نه تنها مورد تأیید است، بلکه یکی از سنت ها و آداب اسلامی نیز به شمار می رود.

جنبه دیگر، آنکه برای امور دنیوی مورد استفاده قرار گیرد؛ مانند اعلام و اطلاع رسانی برای یافتن اشیای گمشده. این کار که امروزه در بعضی از مساجد مرسوم است، ظاهراً مورد تأیید احادیث نیست؛ زیرا اشعری در حدیثی مرفوع می گوید: «أَنَّ رَجُلًا حَيَّاءَ إِلَى الْمَسْجِدِ يُنْشِدُ ضَالَّهُ لَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قُولُوا لَهُ لِمَا رَدَّ اللَّهُ عَلَيْكَ فَإِنَّهَا لِعَيْرٍ هَيْدًا بُيِّتَ قَالَ وَرَفَعَ الصَّوْتِ فِي الْمَسَاجِدِ يُكْرَهُ»^(۱) مردی به مسجد آمد و با صدای بلند اعلام کرد که چیزی گم کرده است. پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: به او بگویند: خداوند آن را به

ص: ۴۹

تو باز نگرداند؛ چراکه مسجد برای کاری جز این بنا شده است. [همچنین] فرمود: بلند کردن صدا در مساجد ناپسند است».

ج. عضوگیری برای جهاد و فعالیتهای اجتماعی

امکان پیدایش این کارکرد، بیشتر در زمان جنگ است و تنها مصداق آن در مساجد امروزی، پایگاه های مقاومت بسیج است. البته تذکر این مطلب به نظر لازم می آید که پایگاه های بسیج، امروزه فعالیت های گسترده ای دارند و آمادگی دفاعی یکی از برنامه های آنهاست. با نگاهی به تاریخ خواهیم دید که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) خطبه های آتشین خود را برای اعزام مسلمانان به جهاد و مبارزه با کفر و شرک، در مساجد ایراد می کردند و حتی آمادگی های قبل از اعزام هم در مسجد شکل می گرفته است.

بعضی از نقل ها نیز مؤید این مطلب است. برای مثال حارث بن یزید بکری می گوید: «قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَدَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا هُوَ غَاصٌّ بِالنَّاسِ وَإِذَا رَأَيْتَ سُودًا وَإِذَا بِلَالٌ مُتَّقِلُ السَّيْفِ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قُلْتُ مَا شَأْنُ النَّاسِ قَالُوا يُرِيدُونَ أَنْ يَبْعَثَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ وَجَهَا؛ به مدینه آمدم و وارد مسجد شدم. در این هنگام [دیدم] مسجد پر از جمعیت است و پرچم های سیاه رنگ [در جنبش و اهتزازند] و بلال در پیش روی رسول خدا (صلی الله علیه و آله) شمشیر خود را حمایل کرده است. گفتم: مردم را چه شده است؟ گفتند: [پیامبر صلی الله علیه و آله] می خواهد عمرو بن عاص را [با لشکر] به جایی بفرستد».

د. شورای حل اختلاف

سابقه این کار کرد نیز به عصر پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) برمی گردد. در آن دوران امور قضایی، فصل خصومات و محکوم ساختن بزهکاران، همگی در مسجد انجام می شده و این سخن، غیر واقعی نخواهد بود اگر بگوییم: مسجد در آن روزها یک دادگستری به تمام معنا بوده است. پس از وفات پیامبر (صلی الله علیه و آله)، جانشینان حضرت نیز راه ایشان را ادامه دادند و این سنت به عنوان یک کارکرد مورد اتفاق برای مساجد تا مدت ها برقرار بود.

از جمله احادیث مؤید این امر، حدیث زیر است:

امام صادق (علیه السلام) فرمودند: «بَانَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَكَمَ فِي مَسْجِدِ الْكُوفَةِ وَقَضَى فِيهِ بَيْنَ النَّاسِ وَ دَكَّهُ الْقَضَاءُ مَعْرُوفَةً فِيهِ إِلَى يَوْمِنَا هَذَا...؛ (۱) امیرالمؤمنین (علیه السلام) در مسجد کوفه حکم می کردند و در آن بین مردم قضاوت می نمودند و دکه قضا در این مسجد تا به امروز معروف است.»

ه. کارکرد آموزشی

اشاره

امروزه با وجود پیشرفت های پدیدآمده در عرصه آموزش و وسایل کمک آموزشی که بیشتر از قبل، لزوم انتقال محیط های آموزشی به بیرون از مساجد را نمایان می کند، هنوز هم کارکرد آموزشی مساجد تعطیل نشده است. در حدیثی از رسول خدا نقل شده است: «مَنْ عَمِدَا إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يُرِيدُ إِلَّا لِيَتَعَلَّمَ خَيْرًا أَوْ لِيَعْلَمَهُ كَانَ لَهُ أَجْرٌ مُعْتَمِرٍ تَامَ الْعُمْرَةَ وَ مَنْ رَاحَ إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يُرِيدُ إِلَّا

ص: ۵۱

لِيَتَعَلَّمَ خَيْرًا أَوْ لِيَعْلَمَهُ فَلَهُ أَجْرٌ حَيْثُ تَامَ الْحَجَّهِ؛^(۱) هر کس بامدادان به مسجد برود و هدفی جز این نداشته باشد که کار خوبی را یاد بگیرد یا به دیگری یاد بدهد، اجر به جای آورنده عمره کامل را دارد و کسی که در شب به مسجد برود و هدفی جز این نداشته باشد که کار خوبی را فرا گیرد یا به دیگری آموزد، پاداش یک حج کامل برای اوست».

۱ - ۳. برگزاری مجلس ترحیم

درباره ی این شأن مسجد روایتی در رد یا تأیید آن به دست نیامده است؛ با وجود این، به نظر می رسد این کارکرد مسجد می تواند بر اساس قاعده کلی محوریت مسجد در شهر اسلامی مورد تأیید باشد؛ به شرط آنکه منافاتی با حرمت مسجد نداشته باشد.

۲ - ۳. کمک به مستمندان

دستور الهی کمک و انفاق به مستمندان از طرفی، و وجود اجتماع مؤمنان در مساجد از سوی دیگر، باعث شده است که افراد تهیدست برای درخواست کمک به مساجد روی آورند. البته این پدیده تازگی نداشته و جریان کمک طلبی مستمند و خاتم بخشی امیرالمؤمنین که آیه ۵۵ سوره مائده^(۲) به آن اشاره دارد، این سخن را تأیید می کند. اما گسترش این پدیده مشکلاتی را هم با خود به همراه آورده است:

ص: ۵۲

۱- همان، ج ۱، ص ۱۸۵.

۲- «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُتِمُّونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ»

- عدم سازگاری تکدی گری با کرامت افراد مستمند؛

- نازیبا ساختن جلوه مساجد؛

- فراهم آمدن فرصت سوءاستفاده برای عده ای از فرصت طلبان همراه با رواج پیدا کردن چنین کارکردی برای مساجد.

در بعضی از مساجد در راستای حل مشکلات این پدیده، برای مساجد کارکرد تازه ای تعریف کرده اند و آن نظام مند کردن کمک ها در قالب صندوق های قرض الحسنه است که از طریق آن، هم آبروی افراد مستمند حفظ می شود و هم مسیر سوء استفاده افراد سودجو بسته می شود. این صندوق ها می تواند در کنار پرداخت وام، با گردآوری کمک های بلاعوض اهل مسجد و زکات آنها، تهیدستان واقعی را تحت پوشش خود قرار دهد.

۳ - ۳. محلی برای استراحت و خواب

منظره افرادی که گوشه و کنار مسجد دراز می کشند و اقدام به استراحت و بعضاً خوابیدن می کنند، برای بسیاری از ما غریب و ناآشنا نیست. این قبیل صحنه ها در بعضی از مساجد به قدری زیاد دیده می شود که گویی یکی از کارکردهای آن مساجد همین امور است! برخورد معصومین (علیهم السلام) با این پدیده، هم آموزنده است و هم جالب. از جمله می توان به مورد زیر اشاره کرد:

ابو حمزه ثمالی از امام باقر (علیه السلام) نقل می کند که فرمودند: «مردی بود از اهل یمامه به نام جوویر که نزد رسول خدا (صلی الله علیه و آله) آمد تا از اسلام بهره ای بگیرد. [جوویر] اسلام آورد و مسلمان خوبی شد و چون مردی کوتاه قد، بی چیز، نیازمند، برهنه و سیه چرده و زشت رو

ص: ۵۳

بود، رسول خدا (صلی الله علیه و آله) او را به همراه خود برد و یک پیمانه غذا با ظرفی خرما به او داد و دو ردا بر او پوشانید و او را امر نمود که در مسجد بماند و شب در آنجا بخوابد. وی به خواست خدا مدتی در مسجد ماند تا اینکه غریبان نیازمندی که به اسلام می گرویدند، در شهر مدینه زیاد شدند و دیگر مسجد برایشان تنگ شد. آنگاه خدای عزوجل به پیامبرش (صلی الله علیه و آله) وحی نمود که مسجدت را پاکیزه کن و کسانی را که شب در مسجد می خوابند، از آن بیرون کن و فرمان به بستن درهای [خانه های] کسانی بده که در مسجد تو دری دارند به جز در [خانه] علی و فاطمه (علیهما السلام) و هیچ جُنُبی از آن نگذرد و غریبی در آن نخوابد». (۱)

ص: ۵۴

۱- اصول کافی، ج ۵، ص ۳۴۰.

ایجاد انگیزه

عناصر گوناگون مسجد و شکل وظیفه ای که در اسلام برای آن معین شده، به خوبی گویای این نکته است که این مکان فضای فعالیت است نه انفعال؛ آن هم فعالیتی مثل جنگ. محراب مشتق از حرب به معنای نبردگاه، بهترین دلیل و مؤید بر این سخن است. براساس همین مبنا و ملاک امام خمینی (ره) مسجد را سنگر می دانست و در ایام انقلاب مردمی ملت مؤمن و مسلمان علیه طاغوت می فرمود: این ها از مسجد می ترسند، من تکلیفم را باید ادا کنم به شما بگویم، شما دانشگاهی ها شما دانشجوها، همه تان بروید مساجد را پر کنید. سنگر این جا هست، سنگرها را باید پر کرد.

اگر مسجد سنگر باشد و ما هم در حال جنگیدن و مبارزه،

باید باور داشته باشیم که این جنگ باید بر اساس طرح و نقشه صورت گرفته و از جای مشخصی فرماندهی شود. در زمان غیبت معصوم به امر امام معصوم بر ما لازم است که در این جنگ و نبرد سخت و نفس گیر، عالمانی را که بر هوای نفس خود پیروز شده و البته بصیرت لازم برای نبرد با دشمنان داخلی و خارجی دارند، شناخته و بر اساس دستوره‌های ایشان عمل کنیم؛ چنان که فرمودند: «فَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنَ الْفُقَهَاءِ صَائِنًا لِنَفْسِهِ حَافِظًا لِدِينِهِ مُخَالَفًا عَلَى هَوَاهُ مُطِيعًا لِأَمْرِ مَوْلَاهُ فَلِلْعَوَامِّ أَنْ يُقَلَّدُوهُ» (۱). اما مسجد تا چه اندازه هویت سنگر بودن خود را در اجرای منویات امام و رهبری، فرماندهان این انقلاب و جنگ علیه استکبار جهانی و طاغوت حفظ کرده است؟

اقناع اندیشه

۱. نقش مسجد در پیروزی و تداوم انقلاب اسلامی

در تاریخ انقلاب شکوهمند اسلامی، مساجد نقش سازنده و مؤثر خود را در تقویت ایمان به - هدف و همچنین - گردآوری طبقات گوناگون از آحاد جامعه به خصوص جوانان ایفا نموده است. فرمایش حضرت امام بیانگر نقش مهم مساجد در پیروزی انقلاب است، آنجا که می‌فرمایند: این مساجد بود که این پیروزی را برای ملت ما درست کرد، این مراکز حساسی است که ملت باید به آن توجه داشته باشند. این طور نباشد که خیال کنیم حالا دیگر

ص: ۵۶

ما پیروز شدیم دیگر مسجد می خواهیم چه کنیم؟ پیروزی ما برای اداره مسجد است. (۱)

رهبر معظم انقلاب در همین باره می فرماید: یکی از علل پیروزی این انقلاب مبارک در ایران اسلامی - و یا لاقلاً سهولت این پیروزی - این بود که مردم به مساجد اقبال پیدا کردند؛ جوانان مساجد را پر کردند و علمای اعلام، مساجد را به عنوان مرکزی برای تعلیم، تربیت، روشنگری افکار و اذهان، مورد استفاده قرار دادند و مسجد، مرکزی برای حرکت، آگاهی، نهضت و افشای اسرار زمامداران فاسد و خودفروخته ی رژیم طاغوت شد. در دوره ی مشروطیت هم همین طور بوده است؛ در دوره ی ملی شدن صنعت نفت هم تا حدودی همین طور بود؛ در زمان انقلاب هم که این مسئله، به حدّ اعلی رسید. (۲)

۲. نقش مسجد در بیداری اسلامی

یکی از مهم ترین ویژگی ها و کارکردهای سنگر مسجد نقش جهانی و بین المللی آن در برخورد با استکبار و طاغوت های جهانی است؛ کارکرد مهمی که امام خمینی (ره) پس از پیروزی انقلاب اسلامی از آن با عنوان «صدور انقلاب» یاد کردند.

در همین باره حضرت امام راحل مساجد را مرکز جنبش ها و حرکت های اسلامی معرفی کرده، می فرمایند: مسجد در اسلام و

ص: ۵۷

۱- صحیفه امام خمینی، ج ۱۳، ص ۱۵.

۲- در دیدار علما، طلاب و اقشار مختلف مردم شهر مقدس قم، به مناسبت سالروز ۱۹ دی ماه سال ۱۳۷۵.

در صدر اسلام همیشه مرکز جنبش و حرکت های اسلامی بوده است. از مسجد تبلیغات اسلامی شروع می شده، از مسجد حرکت قوای اسلامی برای سرکوبی کفار و وارد کردن آنها در زیر بیرق اسلام بوده است. شما که از اهالی مسجد و علمای مساجد هستید، با پیروی از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و اصحاب آن حضرت، مساجد را برای تبلیغ اسلام و حرکت اسلامی و تأیید مستضعفین در مقابل مستکبرین قرار دهید. (۱)

رهبر انقلاب نیز با اشاره به اهمیت مسجد در صدر اسلام و طول تاریخ، به خصوص در دوران کنونی نقش این سنگر کلیدی را در بیداری اسلامی این گونه بیان می فرماید:

مسجد، نه فقط در زمان ما و نه فقط در کشور عزیز اسلامی ما، بلکه در نقاط مختلف عالم و در طول تاریخ، منشأ آثار بزرگ و نهضت ها و حرکت های اسلامی بزرگی شده است. مثلاً قیام مردم کشورهای شمال آفریقا که مسلمان هستند - مثل الجزایر و دیگر کشورهای که سال ها در زیر سلطه ی نظامی استعمار فرانسوی ها بودند - از مساجد شروع شد که به پیروزی هم رسید و کشورها استقلال پیدا کردند. انقلاب در این کشورها هم، آن روزی رو به شکست رفت و دوباره ملت ها استقلال خودشان را از دست دادند که رابطه ی خود را با مساجد و با دین و ایمان مساجد قطع کردند. (۲)

ص: ۵۸

۱- صحیفه امام خمینی، ج ۷، ص ۶۵.

۲- در دیدار علما، طلاب و اقشار مختلف مردم شهر مقدس قم، به مناسبت سالروز ۱۹ دی ماه سال ۱۳۷۵.

یکی از مهم ترین نیازهای جامعه اسلامی و انقلابی که در کلام امام و رهبری بر آن تأکید شده، وجود بصیرت سیاسی در عموم مردم است. ویژگی مهمی که نبود آن حادثه های تلخی چون عاشورای ۶۱ ه.ق و ۸۸ ه.ش را به وجود آورد و وجود آن بهمن ۵۷ و دی ماه ۸۸ را رقم زد. مسجد در نگاه امام و رهبری مرکز ایجاد این ویژگی اسلامی و انقلابی است. زمانی که مسئله سکولاریسم و جدایی دین از سیاست - یکی از مهم ترین شگردهای استعمار انگلیس از دوران قاجار و بالتبع در دوران پهلوی - شدت گرفت، حضرت امام تأکید داشتند که مساجد می توانند پایگاه مهمی برای بصیرت بخشی در مقابله با این انحراف باشد. ایشان در این باره می فرمایند: مساجد باید مجتمع بشود از جوان ها، اگر ما بفهمیم که این اجتماعات چه فوایدی دارد و اگر بفهمیم که اجتماعاتی که اسلام برای ما دستور داده و فراهم کرده است چه مسائل سیاسی را حل می کند، چه گرفتاری هایی را حل می کند، این طور بی حال نبودیم که مساجد مان برای چند پیرزن و پیرمرد مرکز بشود. (۱)

رهبر انقلاب نیز در رابطه با نقش مسجد در رابطه با بصیرت و روشنگری سیاسی می فرماید: ملت ایران باید مساجد را مغتنم بشمارد و پایگاه معرفت و روشن بینی و روشن گری و استقامت ملی به حساب آورند. اگر کسی خیال کند که در مسجد، فقط چند رکعت نماز می خوانند و بیرون می آیند و این چه تأثیری دارد،

ص: ۵۹

خطاست. این طور نیست. اولاً اگر همان چند رکعت نماز هم با چشم بصیرت نگاه شود، خود نماز که به زبان مُشَرَّع مقدّس نماز و اذان، خیر العمل و فلاح است، مایه ی برکات زیادی می شود. نماز یک ملت را به قیام لله وادار می کند. نماز انسان ها را از فساد دور و به خلوص و فداکاری نزدیک می کند. (۱)

۴. مسجد مرکز تبلیغات اسلامی

یکی از مهم ترین وظایفی که امام و رهبری برای مسجد طراز اسلامی نام می برند، ویژگی مؤثر و فعال بودن آن در امر تبلیغ و جهت دهی مردم است. امام خمینی (ره) با انتقاد از مساجد خنثی و منفعل، این آفت را از تأثیرات الغاشده توسط استکبار جهانی دانسته، می فرمایند: اما راجع به - اسلام شروع کردند تبلیغات کردن به - اینکه اسلام یک مکتبی است که مربوط به - دعا و روابط بین مردم است و به - سیاست کاری ندارد این را آنقدر تبلیغات کردند که در جامعه خود روحانیت هم اعتقاد پیدا کردند که روحانی به مسجد برود و نماز بخواند و درس بگوید و مباحثه کند و آداب شرعی را به مردم نشان دهد. آنها دیدند که نماز روحانیون و نماز اسلام هیچ به آنها ضرر ندارد هرچه بخواهند نماز بخوانند. (۲) همچنین در جای دیگری می فرمایند: مسجد مرکز تبلیغ است، در صدر اسلام از همین مساجد جنبش ها، ارتش ها راه می افتاده، مرکز تبلیغ احکام

ص: ۶۰

۱- در دیدار علما، طلاب و اقشار مختلف مردم شهر مقدس قم، به مناسبت سالروز ۱۹ دی ماه سال ۱۳۷۵.

۲- صحیفه امام، ج ۴، ص ۱۶.

سیاسی اسلامی بوده، هر وقت یک گرفتاری را طرح می کردند صدا می کردند: «الصلوه مع الجماعة» اجتماع می کردند، این گرفتاری را طرح می کردند، صحبت ها را می کردند، مسجد مرکز اجتماع سیاسی است. اجتماعات خود را هرچه بیشتر در مسجد و محافل و فضاهای باز عمومی برپا می نمودند. (۱)

رهبر انقلاب نیز در ضمن تأکید بر این نقش مهم در مسجد، با بیان خاطره ای از تجربه خود در ایام طاغوت، فرمودند: آن وقت من و امثال من که در زمینه ی مسائل مبارزه، به طور جدی و عمیق فکر می کردیم، همتمان را بر این گذاشتیم که تا آنجایی که می توانیم، جوانان را از دایره ی نفوذ فرهنگی رژیم بیرون بکشیم. من خودم مثلاً مسجد می رفتم، درس تفسیر می گفتم، سخنرانی بعد از نماز می کردم، گاهی به شهرستان ها می رفتم و سخنرانی می کردم. نقطه ی اصلی توجه من این بود که جوانان را از کمند فرهنگی رژیم بیرون بکشم. خود من آن وقت ها این را به «تور نامرئی» تعبیر می کردم. می گفتم یک تور نامرئی وجود دارد که همه را به سمتی می کشد! من می خواهم این تور نامرئی را تا آنجا که بشود، پاره کنم و هر مقدار که می توانم، جوانان را از کمند و دام این تور بیرون بکشم. هرکس از آن کمند فکری خارج می شد که خصوصیتش هم این بود که اولاً به تدین و ثانیاً به تفکرات امام گرایش پیدا می کرد یک نوع مصونیتی می یافت. آن روز این گونه بود. همان نسل هم، بعدها پایه های اصلی انقلاب شدند. الآن هم که من در همین زمان به جامعه ی خودمان

ص: ۶۱

نگاه می‌کنم، خیلی از افراد آن نسل را چه کسانی که با من مرتبط بودند، چه کسانی که حتی مرتبط نبودند می‌توانم شناسایی کنم. (۱)

۵. مسجد مرکز تعلیم و تعلم

رهبر انقلاب اسلامی درباره‌ی این وظیفه مهم مسجد می‌فرماید: مسجد فقط برای نماز نیست؛ در مسجد انواع عبادات هست. از جمله‌ی آن عبادات، تفکر است - البته فکر کردن درست - که «تفکر ساعه خیر من عبادة سنه»، یا در بعضی از روایات است که «من عبادة اربعین سنه»، یا «سبعین سنه»؛ افراد مسجد بروند. این فکر را به وسیله‌ی شنیدن سخنان عالم دین و فقیه به دست می‌آورند بنابراین مسجد، هم مدرسه است، هم دانشگاه، هم مرکز تفکر و تأمل، هم مرکز تصفیه‌ی روح، هم مرکز خلوص و مرکز اتصال بنده به خداست. ارتباط زمین و آسمان است. جایی است که انسان خود را به منبع لا- یزال فیض و قدرت وصل می‌کند. انسان در مسجد، خود را به خدا متصل می‌کند. (۲)

۶. مسجد مرکز و محور اقامه عزا و سوگواری

بنیان‌گذار انقلاب اسلامی درباره‌ی این نقش مسجد می‌فرماید:

اگر بنام حضرت سیدالشهدا (سلام الله علیه) نبود امروز ما نمی‌توانستیم پیروز شویم. تمام این وحدت کلمه‌ای که مبدأ پیروزی ما شد برای خاطر این مجالس عزا و این مجالس سوگواری بود. سید مظلومانی

ص: ۶۲

۱- بیانات در دیدار جمعی از جوانان سال ۱۳۷۷.

۲- در دیدار علما، طلاب و اقشار مختلف مردم شهر مقدس قم، به مناسبت سالروز ۱۹ دی ماه سال ۱۳۷۵.

که وسیله ای فراهم کرد برای ملت که بدون اینکه زحمت باشد برای ملت مردم مجتمع شوند. اسلام مساجد را سنگر قرار داد و وسیله شد از باب اینکه از همین مساجد از همین جمعیت ها از همین جماعات و از همین جمعه و جماعات، تمام اموری که اسلام را به پیش می برد و قیام را به پیش می برد محقق شد. (۱)

تحریک احساسات

نقشی را که امام امت پیرامون رابطه مسجد و اقامه عزای اهل بیت به خصوص سیدالشهدا بیان کردند، بارها و بارها با تعبیر و الفاظ دیگری هم بیان شد. ایشان انقلاب و مسجد و محراب را مدیون محرم و صفر و خون سیدالشهدا می دانستند. مدیون آن آقای که نگذاشتند در مسجدالحرام بماند. مجبور شد از مسجد بیرون برود؛ چراکه نمی خواست حرمت حرم و مسجد شکسته شود؛ حتی اگر به قیمت شکستن حرمت حرم خود باشد.

حرم را از حرم کردند بیرون

همه سرگشته اندر دشت و هامون

کسانی را که بر عالم پناهند

برون کردند از بیت خداوند

همه قربانیان کعبه ی دل

برون خرگه زدند از کعبه ی گل

ص: ۶۳

ایجاد انگیزه

در طول تاریخ پر فرازونشیبِ زندگی انسان بر روی زمین، بناها و مکان‌ها نقش مهمی را در شکل‌گیری تحولات اجتماعی، به خصوص مبارزات و انقلاب‌ها ایفا کرده‌اند. برای مثال، قلعه باستیل که در ۱۴ ژوئیه ۱۷۸۹ توسط انقلابیون فرانسه فتح شد، در جایگاه اولین مکانِ سرآغاز مبارزات مردمی علیه لویی شانزدهم، امروزه به عنوان نماد انقلاب فرانسه معرفی می‌شود.

در روزگار معاصر نیز نقش میدان‌التحریر و لؤلؤ را در مبارزات مردم مصر و بحرین نمی‌توان فراموش کرد. نکته قابل تأمل در این میان آن است که همواره مکان‌هایی که برای مبارزه انتخاب و به تدریج به عنوان نماد معرفی می‌شوند، به خوبی نمایانگر هویت

و انگیزه مبارزه هستند.

اما یک سؤال، اسلام چه مکان و بنایی را به عنوان نماد و سمبل مبارزه و قیام انتخاب کرده است؟ به عبارت دیگر، بیداری توحیدی و اسلامی از چه مکانی آغاز می شود؟

اقناع اندیشه

اشاره

تاریخ تحولات اجتماعی اسلام نشان می دهد که بیش از بازار، میدان و دیگر عناصر شهر، مسجد را باید محور رویدادها و رخدادهای تعیین کننده و اساسی دانست؛ مسجدی که محوریت خود را هم‌رنگ با دیگر عناصر اسلام اصیل، از شعار اصلی و اساسی اسلام، یعنی توحید وام گرفته است. مسجد محور حرکت و نماد قیام اجتماعی گسترده ای است که مسیر خلیفه الهی را برای رسیدن به استقرار تام و تمام حکومت خدا بر زمین طی کند.

به همین دلیل اگر نقطه شروع این مسیر خلیفه الهی را خلقت آدم (علیه السلام) و تحقق تام و تمام آن را دوران ظهور حضرت بقیت الله بدانیم، با مرور گزاره های تاریخی گذشته و استفاده از خبرهای غیبی آینده که به واسطه قرآن و معصومان به ما رسیده است، می توانیم محوریت مسجد را در تحولات اجتماعی و صف بندی های حق و باطل به درستی اثبات کنیم و به خوبی نماد مسجد (۱) و نقش محوری آن را در تاریخ تحولات اسلام، به معنای عام و خاص (۲) آن مشاهده کنیم.

ص: ۶۶

۱- به معنای لغوی و نه اصطلاحی آن.

۲- اصطلاحاً اسلام به شریعت آخرین رسول خدا اطلاق می شود؛ اما قرآن با قرار دادن وصف دین نه ادیان، همه ی شریعت ها را اسلام معرفی می کند (آل عمران: ۱۹).

طبق آیات قرآن، شروع مسیر حق و باطل از جایی است که به دستور خدا همه باید بر موجودی که آدم نام دارد و بهترین مخلوق معرفی شده است، سجده کنند؛ اما شیطان با برتر دانستن خود(۱) در مقابل جریان حق ایستاد و پایه گذار جریان باطل شد و رهبری آن را نیز بر عهده گرفت.(۲) علاوه بر این، احداث مسجد کوفه به دست حضرت آدم و بازسازی آن به دست نوح (علی نبینا و آله و علیهما السلام) گواه دیگری بر اهمیت نقش مسجد در جریان بیداری توحیدی و اسلامی است.(۳) از سوی دیگر، طبق روایات متعدد، پس از ظهور آخرین وصی، مسجد کوفه به عنوان پایگاه و مسجد سهله به عنوان محل نگهداری اموال حکومت ایشان انتخاب می شود.(۴)

از نمونه های دیگری که در طول تاریخ اسلام می تواند گواه روشنی بر محوریت مسجد در مبارزات توحیدی و بیداری های اسلامی باشد، موارد زیر را می توان نام برد:

۱. مسجد قبا

فشارها و تهدیدها به اوج خود رسیده بود و دیگر در مکه برای او جایی نبود. باید موقتاً به مکان دیگری می رفت تا در فرصت مناسب و با عده و عده بیشتری بازگردد و کار را تمام

ص: ۶۷

۱- حجر: ۳۰.

۲- همان: ۳۹.

۳- تفسیر عیاشی، ج ۲، ص ۱۴۴.

۴- قَمَالَ (علیه السلام): دَارُ مُلْكِهِ الْكُوفَةُ وَ مَجْلِسُ حُكْمِهِ جَامِعُهَا وَ بَيْتُ مَالِهِ وَ مَقَسَمُ غَنَائِمِ الْمُسْلِمِينَ مَسْجِدُ السَّهْلَةِ وَ مَوْضِعُ خَلْوَاتِهِ الدَّكْوَاتُ الْبَيْضُ مِنَ الْغَرِيِّينَ (بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۱۱؛ به نقل از مفضل بن عمر از امام صادق علیه السلام).

کند. شبانه مکه را به مقصد یثرب ترک گفت. اندکی مانده به مدینه در میان طایفه بنی عمرو بن عوف منتظر علی و خانواده اش شد. پیش از او عده دیگری از مسلمان ها، از مکه به نیت یثرب گریخته و در آنجا سکنی گزیده بودند. پیامبر در اوج مبارزات خود و در مدتی که در این مکان، یعنی قُبا به سر می برد، تصمیم به ساخت مسجدی می گیرد که علاوه بر نام منطقه، به دلیل آیه ای که در شأن آن نازل می شود،^(۱) در میان مسلمانان با عنوان «مسجد التقوی» معروف شد و تا مدت ها به عنوان نماد حرکت توحیدی پیامبر شناخته می شد.

۲. مسجد النبی

پس از پایان مسجد قبا، رسول خدا در میان غریو شادی مسلمانانی که چون خود او برای سکنی در یثرب، مکه را ترک گفته بودند، وارد یثرب شد؛ یثربی که چندی بعد با نام «مدینه النبی» شناخته می شود. اولین اقدام نبی اکرم پس از اسکان در منزل ابویوب انصاری، احداث مسجدی است که دیوارها و پایه های آن از خشت خام و سقف آن، از شاخه های خرما است. مسلمانان، همدوش پیامبر اقدام به احداث مسجدی کردند که تا سالیان دراز به عنوان مهم ترین مرکز اجتماعی جامعه اسلامی شناخته می شد. مسجد النبی نه فقط محلی برای اعتکاف و عبادت که جایی برای اجتماع مسلمانان به هنگام مشورت و کلاس درسی برای آموزش های دینی و اعتقادی محسوب می شد.

ص: ۶۸

۳. مسجد گوهرشاد

با روی کار آمدن رضاشاه، عصر تجدد و نوگرایی هم با شتاب شروع می شود؛ زیرا او مدعی بود وقتی مردم لباس متحدالشکل می پوشند، کلاه پهلوی بر سر می گذارند و نسبت به تقیدات دینی سست می شوند، متمدن خواهند بود.

وی خیال خام تجددمآبی را از اوایل سلطنت خود در سر می پروراند و متحدالشکل کردن البسه در سال ۱۳۰۷، ماجرای حضور خانواده اش در حرم حضرت معصومه (س) بدون پوشش اسلامی و مخالفت مرحوم شیخ محمد بافقی در سال ۱۳۰۶ و دیگر اقدامات او، مؤید این واقعیت بود؛ ولی سفر ترکیه این تلقی را تقویت کرد. پس از برگزاری جلسات مخفیانه روحانیون مشهد، تصمیم گرفته می شود که آیت الله حاج حسین قمی به تهران برود و مستقیماً با رضاشاه وارد مذاکره شود؛ ولی آیت الله قمی در باغ سراج الملک توقیف و ممنوع الملاقات می شود. انتشار این واقعه در مشهد موجب خشم دوستان آیت الله شد و جمع زیادی را در مسجد گوهرشاد گرد هم آورد. سحرگاه بیست و دوم تیرماه، درهای مسجد گوهرشاد - مهم ترین پایگاه اجتماعی قیام علیه کشف حجاب - توسط هنگ نظامی شاه شکسته شد و مردم به خاک و خون کشیده شدند.

۴. مسجد اعظم

اولین جرقه های بیداری اسلامی در دوران کنونی، در سال های ۴۰ و ۴۱ با سخنرانی های امام خمینی در مسجد اعظم و مدرسه

ص: ۶۹

فیضیه زده شد؛ شعله ای که آرام آرام برگ های خشک فساد و تباهی را درنوردید. اهمیت مسجد در شکل گیری انقلاب مردمی به جایی رسید که شاه، نسبت به برگزاری مجالس بزرگداشت در ماه های محرم و صفر، در برخی مساجد و حسینیه ها، حساسیت زیادی نشان داد؛ زیرا این مکان ها به عنوان مبدأ حرکت های مردمی و رسانه قدرتمند در اطلاع رسانی های اجتماعی شناخته می شد. بنابراین طبیعی است که نظارت، کنترل و مراقبت ساواک بر روی این گونه مجالس، حتی در روستاها افزایش یابد. برای کنترل مساجد و محدود شدن فعالیت های انقلابی آنها، اداره اوقاف مجبور به دخالت در تعیین امام جماعت و برخی از ضوابط مسجد شد؛ اما با همه ی این نظارت ها، مساجد به عنوان پایگاه اجتماعی مردمی از عهده وظیفه خود به خوبی برآمد.

نتیجه گیری

با توجه به محوریت مسجد و ویژگی این جایگاه کلیدی که به راستی باید آن را نخ تسبیح عناصر گوناگون بافت و بنای شهر دانست، و با شناخت و استفاده از استعدادهای این مکان مقدس، می توان مقدمات و شرایط بیداری اسلامی و توحیدی را با تکیه بر مسجد فراهم کرد.

مسجد مکان مقدسی است که بی اغراق یکی از مصادیق تام و تمام حبل الهی است؛ چنان که قرآن می فرماید: «وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا»^(۱)

ص: ۷۰

در برخی از مقاطع تاریخ اسلام، مسجد به طور ویژه به عنوان پایگاه بیداری اسلامی، مانع از انحراف جامعه اسلامی و از بین رفتن زحمات شبانه روزی رسول خدا و یاران باوفای ایشان شده است.

یکی از این مقاطع، ایام پس از رحلت نبی اکرم و جریان غضب خلافت است که صدیقه طاهره (سلام الله علیها) با وجود بیماری، رنج و جراحت های جسمی و روحی ناشی از رحلت رسول خدا و قضایای پس از آن، خود را به مسجد پدرش رساند و در خطبه ای بلیغ و شیوا،^(۱) دست به بیداری اسلامی زد.

در کتب تاریخی و روایی جریان مقدماتی خطبه این گونه نقل شده است: هنگامی که اخبار غضب فدک و اخراج نماینده فاطمه زهرا به آن حضرت رسید، سر مبارک را پوشانیدند و پوشش کامل بر تن نمودند و با عده ای از زنان خدمتگذار و بانوان خویشاوندانشان برای اعتراض به ابوبکر به راه افتادند. هنگام راه رفتن لباس حضرت به زمین کشیده می شد و پایین لباس زیر پایشان می رفت. راه رفتنشان چنان بود که گویا پیامبر (صلی الله علیه و آله) راه می روند. ابوبکر با عده ی زیادی از مهاجرین و انصار و دیگر افراد در مسجد نشسته بود که حضرت وارد شدند. با آمدن حضرت، پرده ای بین ایشان و مردم آویخته شد. حضرت زهرا (علیها السلام) نشستند و چنان از سوز دل ناله زدند که قلب ها به لرزه درآمد و اشک ها جاری شد و مردم را به گریه و ضجه واداشتند و مجلس را منقلب کردند. سپس لحظه ای

ص: ۷۱

درنگ نمودند تا صدای ناله های مردم خاموش گردید و از جوش و خروش افتاد. با آرامش مجلس، حضرت صحبت خود را با حمد و ثنای الهی و درود بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) آغاز نمودند. مردم با شنیدن کلام آن حضرت بار دیگر شروع به گریه کردند، و حضرت برای بار دوم سکوت کردند و هنگامی که مردم آرام گرفتند، صحبت خود را از سر گرفتند. (۱)

حضرت در برخی از سخنان خود با اشاره به جریانات پیش آمده ی پس از رحلت رسول خدا فرمودند:

چون خداوند سرای پیمبرانش را برای پیامبر خود برگزید و جایگاه برگزیدگان را منزلگاه او ساخت، کینه ها و دورویی ها آشکار و پرده دین دریده شد. هر گمراهی مدعی و هر گمنامی سالار و هر یاوه گویی در پی گرمی بازار خویش شد. شیطان سر از کمینگاه خود به درآورد و شما را به سوی خود فراخواند، و بسیاری از شما را آماده پذیرفتن دعوتش و منتظر فریض یافت! شما هم سبکبار در پی او دویدید و به آسانی در دام فریض خزیدید. و او آتش انتقام را در دل هاتان برافروخت. آثار خشم در چهره شما نمایان گردید و سبب شد که بر غیر شتر خود داغ نهید و در غیر آبشخور خود وارد شوید. این در حالی بود که هنوز دو روزی از مرگ پیامبرتان نگذشته، سوز سینه ما خاموش نشده، جراحت قلب ما التیام نیافته، و هنوز پیامبر خدا در دل خاک جای نگرفته بود.

ص: ۷۲

اگر شکسته ولی گوهری پربها داری
که قدر و قیمت خود را تو از خدا داری
تو یاسی و به کبودی نمی رسد نسبت
چه نسبتی است که باغ لاله ها داری
بگو تمام غمت را کمی سبک تر شو
چقدر بانوی مجروح من حیا داری
پدر که رفت چرا اینقدر شکسته شدی
مگو غریبم عزیزم، بین مرا داری
غریبه ها که بماند خودم خبر دارم
هزار غصه به سینه ز آشنا داری
چقدر فکر حسینی چقدر بیتابی
صبور باش که زینب به کربلا داری
سه ماه روی لبانت ندیده ام لبخند
بیخس، من به تو حق می دهم عزاداری

ایجاد انگیزه

«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» (۱) خانواده صمیمی ترین و در عین حال ریشه دارترین نهاد اجتماعی است. الگوسازی درباره این مجموعه کوچک انسان پرور دغدغه جدی تمامی اندیشمندان در طول تاریخ بوده است؛ اما الگوئی که زندگی مدرن درباره روابط خانواده و نوع زندگی خانوادگی ارائه کرده است به اندازه ای ناقص و ضعیف است که موضوع طلاق امری پررونق تر از مسئله ازدواج است.

ص: ۷۵

۱- روم: ۲۱.

الف) خانواده در نظام هستی

دست قدرت و حکمت الهی تمام اجزای جهان را به صورت جفت و عاشق یکدیگر آفریده است به گونه ای که هر جزء از عالم هستی خواهان جفت خویش است. زوجیت به معنای دوتا بودن استو قرآن کریم به زوجیت حیوانات، میوه ها، گیاهان و بلکه تمام اشیاء اشاره کرده است. «وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ» (۱) در این آیه و آیات مشابه دیگر زوجیت که مقدمه رشد و نمو و تولید مثل است را از انسان و حیوانات به میوه ها و گیاهان گسترش داده است. بر همین اساس نظام هستی بر زوجیت و دوئیت بنا نهاده شده که نر و ماده با در کنار هم بودن و تأثیر در همدیگر برای ادامه زندگی و گسترش آن به همدیگر کمک می کنند.

ب) خانواده در قرآن

هدف از خلقت آدمی رسیدن به کمال انسانی است و خانواده محمل سیر دادن آدمی به سوی کمالات است و هیچ پایگاهی مانند خانواده نمی تواند چنین نقش تکامل بخش و انسان سازی داشته باشد. خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا» (۲) انسان در خانواده می تواند به رشد و تعالی در سایه آرامش روحی، جسمی و عاطفی برسد و این

ص: ۷۶

۱- رعد: ۳ و به همین مضمون رحمن: ۵۲ و طه: ۵۳.

۲- روم: ۲۱.

در حالی است که بهترین بستری که می تواند به این رشد و بالندگی خانواده کمک کند، مسجد است؛ چرا که در این محل مقدس رشد معنوی که همان ارتباط با خداوند متعال است اتفاق می افتد. آنچه مایه اصلاح زندگی این جهانی و آن جهانی است سکونت و آرامشی است که در سایه خانواده ایمانی فراهم می شود.

از والاترین کشش ها خواست زن و مرد است که همان میل و کشش همسر گزینی و تشکیل خانواده است. این گرایش غریزی در ذات انسان نهفته است و جلوه ای زیبا از عشق وصال در نهاد پاک آدمی دارد. موقعیت مسجد در محله می تواند این رابطه را در بهترین شکل آن که همان آشنا شدن خانواده با بهترین گزینه های ازدواج است، در این مکان مقدس ایجاد کند. « الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ» (۱).

خانواده از طرفی کهن ترین و ریشه دارترین نهاد بشری است؛ چرا که زندگی خانوادگی همزاد آدمیان است و زندگی بشر با آن معنا می یابد. آدمی در خانواده چشم به هستی می گشاید، در آن رشد می کند و با آن به کمال می رسد و از طرف دیگر خانواده نیز ماندگارترین و ابدی ترین نهاد بشری در دنیا و آخرت است. (۲) میل فطری انسان به زندگی خانوادگی منحصر به این جهان نیست و دوست دارد آن جهان نیز با خانواده خود زندگی نماید. اگر پیوند

ص: ۷۷

۱- النور: ۲۶.

۲- خانواده و تربیت مهدوی ص ۳۳.

انسان ها در مجموعه خانواده ایمانی باشد محدود به این جهان نخواهد شد.

یکی از بسترهایی که می توان در آن به تربیت ایمانی فرزندان پرداخت، مسجد است و این نقش را در ادوار تاریخی گذشته خوب بازی کرده است به گونه ای که مسجد در پیروزی انقلاب اسلامی و دفاع مقدس و حکومت صدر اسلام پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و حضرت امیرالمؤمنین (علیه السلام) در کوفه و در دولت مهدوی نیز برای یاری گری امام عصر (عجل الله فی فرجه) نقش محوری خود را ایفا می کند.

ج) خانواده در روایات

از منظر نبوی هیچ بنیانی در هستی با محبوبیت خانواده نزد خداوند متعال برابری نمی کند و می فرمایند: «مَا بَيْنِي فِي الْإِسْلَامِ بِنَاءٌ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَأَعَزُّ مِنَ التَّزْوِجِ»^(۱) پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) پیروان خود را نیز به انجام این عمل شریف ترغیب و تشویق می کنند و می فرمایند: «النكاح سنتي فمن رغب عن سنتي فليس مني»^(۲) در روایت دیگری بیان می فرمایند: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَلْقَى اللَّهَ طَاهِرًا مُطَهَّرًا فَلْيَلْقَاهُ بِزَوْجَتِهِ؛ هر کس دوست دارد خداوند را پاک و پاکیزه دیدار کند، باید ازدواج کند».

برای یک زندگی پاک یا همان حیات طیبه، لازم است به کانون محبت و بستر عوج زندگی ایمانی دقت شود و ارتقا این سطح از دانش و معنویت در سایه سار مسجد که

ص: ۷۸

۱- [۲]. الهدایه، ص ۱۶.

۲- همان، ص ۲۲۰.

کانون توحید مداری و عبودیت زندگی است پرداخته شود.

در روایت دیگر می فرمایند: «مَنْ تَرَكَ التَّرْوِيجَ مَخَافَةَ الْعَيْلَةِ فَقَدْ أَسَاءَ ظَنَّهُ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ إِنَّ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُعْنِيهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ؛(۱) هر کس از ترس فقر ازدواج نکند به خداوند بدگمان شده است زیرا خداوند می فرماید: اگر تهیدست باشند، خداوند آنان را از فضل خود، بی نیاز می کند».

در بستر توحیدی مسجد شخص مؤمن به این باور می رسد که تمام اسباب عالم به دست توانای خدا اداره می شود و اوست که زندگی را تشکیل و در نهایت تأمین می کند و وظیفه مؤمن توکل و تلاش است. زندگی پاک در سایه مسجد به انسان می آموزد که به پرردگار خویش حسن ظن داشته باشد. در جای دیگر رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) بیان می دارند: «زَوِّجُوا أَيَّامَكُمْ فَإِنَّ اللَّهَ يُحْسِنُ لَهُمْ فِي أَخْلَاقِهِمْ وَيُوسِّعُ لَهُمْ فِي أَرْزَاقِهِمْ وَيَزِيدُهُمْ فِي مَرْوَاتِهِمْ؛(۲) بی همسران خود را همسر دهید که خداوند اخلاق ایشان را نیکو می کند و روزیشان را افزایش داده و بر مرآت آنها می افزاید».

اگر جوانی در مسجد حضور مؤمنانه ای داشته باشد، اهل مسجد سعی می کنند تا با مشورت و یاری او اسباب ازدواجش را فراهم کنند. حتی در مواردی مشاهده شده که مؤمنان برای این جوان، کاری شایسته که بتواند خانواده اش را تأمین کند، فراهم کرده اند. این همان دست خداست که در مسجد نمود پیدا می کند.

ص: ۷۹

۱- کافی، ج ۵، ص ۳۳۱.

۲- النوادر (سیدبن قطب راوندی)، ص ۳۶.

حال سؤالی که پیش می آید این است که چطور اهل مسجد تلاش می کنند تا اسباب به زندگی جدیدی را برای مؤمنان جوان فراهم کنند؟ زیرا آنان به خوبی دریافته اند که این زندگی تکمیل کننده ایمان این جوان است. رسول خدا (صلی الله علیه و آله) به جوانان فرمود: با ازدواج چشم و دامن خود را از گناه پاک بدارید. (۱) رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: هر کس که در جوانی ازدواج کند صدای ناله شیطان بلند می شود که او ایلا دو ثلث دینش از دستبرد من مصون می ماند. (۲) «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ): مَا يَمْنَعُ الْمُؤْمِنَ أَنْ يَتَّخِذَ أَهْلًا لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَهُ نَسِيمَةً تُثْقِلُ الْأَرْضَ بِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؛ (۳) رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمودند: چه مانع دارد همسری انتخاب کنید شاید خداوند فرزندی به شما عطا کند که با گفتن لا اله الا الله زمین را سنگین کند».

از احادیث و سنت معصومین (علیهم السلام) چنین به دست می آید که سلوک و بندگی و رشد و کمال نه تنها با تشکیل خانواده منافاتی ندارد؛ بلکه خانواده یاری دهنده انسان در سیر و سلوک معنوی است و این خانواده اگر در مسجد و بین مؤمنان رشد کند از آفاتی که گاهی به اسم معنویت مردم را گرفتار می کند نجات پیدا می کند. در حدیث دیگر می فرمایند: «الْمُتَزَوِّجُ النَّائِمِ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْعَزَبِ» (۴) و بر همین اساس است که فروپاشی نظام خانواده

ص: ۸۰

۱- المستدرک، ج ۲، ص ۵۳۱.

۲- همان، ص ۵۳۰.

۳- من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۳۸۲.

۴- بحار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۰-۲۲۱.

چنان نکوهیده است که امام صادق علیه السلام می فرماید: «تَزَوُّجُوا وَ لَا تُطَلِّقُوا فَإِنَّ الطَّلَاقَ يَهْتَرُ مِنْهُ الْعَرْشُ» (۱). خانواده یکی از ستون های عرش است که با هر طلاق خللی در آن وارد شده و پروردگار هستی را ناراحت می کند. پیامبر اعظم می فرماید: «مَا مِنْ شَيْءٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ بَيْتٍ يُعْمَرُ فِي الْإِسْلَامِ بِالنِّكَاحِ وَ مَا مِنْ شَيْءٍ أَبْغَضَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ بَيْتٍ يُخْرَبُ فِي الْإِسْلَامِ بِالْفُرْقَةِ يَعْنِي الطَّلَاقَ» (۲).

این همه نشان از ارزش والای ازدواج و بنیان خانواده دارد که اگر قرار باشد این ازدواج به طلاق بیانجامد مسجد می تواند بستری برای مشاوره و میانجی گری برای برگشت زندگی به روال عادی و حتی رفع نواقص رفتاری اعضا در ادامه حیات طیبه باشد؛ چراکه مؤمنان با همفکری و کمکی که به هم می کنند، می توانند بسیاری از مشکلات یک زندگی را برطرف کنند.

(د) خانواده در عصر حاضر

همان طور که بیان شد خانواده در نظام هستی و ادیان الهی جایگاه بلندی دارد. در آخرالزمان که لشکر ابلیس با تمام قوا وارد صحنه شده تا تمام دنیا را پر از فساد و فحشاء نماید، اولین استراتژی ابلیس متزلزل کردن بنیان خانواده است.

در روایات آخرالزمان بیشترین خطرها در خانه و خانواده می باشد که اهل بیت ما را به آن هشدار می دهند. آنجا که

ص: ۸۱

۱- مکارم الاخلاق، ص ۱۹۶.

۲- کافی، ج ۵، ص ۳۲۸.

می فرمایند: «رایت العقوق قد ظهر». گسست شدید عاطفی بین فرزند و والدین و همسران صورت می گیرد و در جای دیگر می فرماید: «و استخف بالوالدین»^(۱) در آخرالزمان خواهی دید که پدران و مادران از فرزندان خود به شدت ناراضی اند و عاق والدین شدن فرزندان رواج می یابد^(۲) و حرمت پدران و مادران سبک شمرده می شود.^(۳) در جای دیگر می فرمایند: فرزند به پدرش تهمت می زند، پدر و مادرش را نفرین می کند و از مرگ آنها مسرور می شود.^(۴) در آن هنگام طلاق و جدائی در خانواده ها بسیار خواهد شد.^(۵)

در همین زمان است که عفت و نجابت زنان و مردان به تاراج می رود. امام صادق علیه السلام می فرماید: «یکون هم الناس بطونهم وفروجهم فلا یبالون بما اكلوا و لا بما نکحوا».^(۶) امیرمؤمنان علیه السلام در روایتی می فرماید: زنان در آخرالزمان بی حجاب، برهنه و خودنما خواهند شد. آنان در فتنه ها داخل و به شهوت ها علاقمند و با سرعت به سوی ارضای لذت های خود در حرکتند.^(۷)

امام صادق علیه السلام می فرماید: درآمد زنان از راه خودفروشی و بزهکاری تأمین می گردد.^(۸) مرد از همسرش انحرافات جنسی

ص: ۸۲

-
- ۱- بحار، ج ۵۲، ص ۲۵۹.
 - ۲- همان.
 - ۳- همان.
 - ۴- همان.
 - ۵- الزام الناصب، ص ۱۸۲.
 - ۶- بحار، ج ۵۲، ص ۲۵۹.
 - ۷- من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۳۹۰.
 - ۸- بحار، ج ۵۲، ص ۲۵۶.

می بیند و اعتراض نمی کند، آنچه از راه خودفروشی بدست می آورد استفاده کرده و می خورد. او زن و دخترش را کرایه می دهد و به خوردنی ها و نوشیدنی های پست دنیا که از این راه عایدش می شود، راضی می شود. (۱)

از برنامه های اساسی دشمنان اسلام برای تخریب خانواده، می توان به رواج بی بندوباری در خانه و فامیل، ایجاد مثلث عشقی یعنی ارتباط مرد خانه با زن دیگر و ارتباط زن خانه با مرد دیگر، بی حرمتی به بزرگ تر در خانه، تأخیر در سن ازدواج و سخت گیری در ازدواج، مخالفت با پوشش و حجاب و تبلیغ تساوی پوشیدگی، عادی جلوه دادن انتخاب دوست پسر و دختر برای جوانان و نوجوانان، رواج فمینیسم و آزادی عمل به زنان و جداکردن فرزندان از خانه و خانواده را اشاره کرد.

نتیجه گیری

اگر خانواده بخواهد حیات طیبه خود را ادامه دهد تا به سر منزل هدایت برسد، لازم است در کنار خود بسترهایی مثل مسجد را داشته باشد تا در رشد و مقابله با آسیب های آخر الزمانی بتواند از خود دفاع کند.

ص: ۸۳

خداوند در قرآن مساجد را به طور اختصاصی و مشخص جزء دارایی های خود دانست است و می فرماید: «وَ أَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ» (۱). با صرف نظر از وجوه مختلف دیگری که در این آیه وجود دارد (۲) یکی از معانی این آیه همان است که باعث شده تا ما مساجد را خانه خدا بدانیم. از سوی دیگر در روایات متعددی مردم عیال و خانواده خداوند محسوب شده اند؛ چنان که از رسول خدا نقل شده است که فرمود: «الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ فَأَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَيَّ اللَّهُ مَنْ نَفَعَ عِيَالَ اللَّهِ وَ أَدْخَلَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِ سُورًا» (۳).

ص: ۸۵

۱- جن: ۱۸.

۲- تفسیر نمونه، ج ۲۵، ص ۱۲۵؛ ج ۲۰، ص ۷۷.

۳- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه و آله): «الْخَلْقُ عِيَالُ اللَّهِ»، اصول کافی، ج ۲، ص ۱۶۴.

بنابراین مسجد به عنوان خانه خدا محلی برای گرد هم آمدن عیال و خانواده خداست. جایی که خانواده خدا در آن به اسکان و آرامش می‌رسند. خانواده‌ای که نه فقط برای اقامه نماز بلکه برای زندگی و آن هم زندگی مؤمنانه، مسجد را محل رفت و آمد خود قرار می‌دهند. یک دسته از افراد این خانواده که نسبت به رعایت و مراقبت از او تأکیدات فراوان شده است، کودکان، جوانان و نوجوانان هستند. گروهی که متأسفانه در مواردی به دلیل برخورد نامناسب و نادرست دیگر افراد خانواده، از این خانه دل بریده و مأمن و مأوای این چنین گرم و امن را از دست می‌دهند. به همین دلیل بسیار ضروری است که گاهی به بزرگترها گوش زد نمود که «اینجا خانه خداست نه آنها» و «همه از این خانه به یک اندازه ارث می‌برند جز اینکه آنکه با تقواتر است سهم بیشتری خواهد برد». در این میان سیره عملی رسول خدا و امامان معصوم خود نمونه ارزنده و بارز این رعایت و مراقبت به خصوص در محیط مسجد است. سیره عملی‌ای که خط مشی و مسیر مشخصی را برای علما و بزرگان دینی ترسیم نمود. بنابراین نتیجه شناخت این مسیر و رفتار بر اساس این نقشه راه حفظ و امنیت خانواده بخصوص جوان و نوجوان در برابر مشکلات و انحرافات دنیا به ویژه در روزگار کنونی خواهد بود.

اقناع اندیشه

اشاره

باید باور کنیم که فرزندان ما زمانی از ما جدا شده و جایی جز

مسجد و منبر را مأوای خود قرار می دهند که ما شرایط موجود را با برخوردهای سختگیرانه، نسنجیده و غیرعلمی، برای ایشان ناامن کنیم. به تعبیر حضرت امیر (علیه السلام) در نهج البلاغه «مَنْ ضَيَّعَهُ الْأَقْرَبُ أُتِيحَ لَهُ الْأَبْعَدُ»^(۱) کسی که نزدیکانش او را رها سازند، آنها که دورند او را می برند».

کلید برخورد مناسب با کودک، نوجوان و جوان در یک جمله خلاصه می شود: «فهم شرایط و درک موقعیت انسان در این سنین حساس و تعامل درست بر اساس اقتضائات آن». برای حسن برخورد با مخاطب، به ویژه نوجوانان و جوانان، از منظر روان شناسی عمدتاً باید به سه شیوه عمل کرد:

۱. رعایت نکات شکلی و صوری

اشاره

یکی از قالب ها و سبک های برخورد با مخاطب این است که از لحاظ شکلی، ظاهری و صوری به نکات ذیل توجه نمود:

۱-۱ رعایت جاذبه های صوری

نوجوان و جوان از فردی که دارای پوشش باوقار، سنگین، پاکیزه و مرتب است نسبت به فردی که این ویژگی را ندارد تأثیرپذیرتر می باشد. مسئولین و متولیان مسجد به خصوص امام جماعت که نقش مربی و معلم را دارند باید نسبت به این امر مهم اهتمام داشته باشند. مؤید این سخن هفت آیه اول سوره مدثر است که مفسرین آن را نخستین آیات نازل شده بر پیامبر اسلام می دانند. رسول

ص: ۸۷

۱- نهج البلاغه (صبحی صالح)، کلمات قصار، ش ۱۴.

خدا صلی الله علیه و آله پس از نزول این آیات، مأمور می شود تا آشکارا دعوت خود را آغاز کند. (۱) جالب اینجا است که از نکات مطرح شده در این آیه لزوم توجه به تمیزی لباس است. (۲)

اگرچه برخی از مفسران لباس را کنایه از درون و باطن (۳) یا چیزهای دیگری گرفته اند (۴)؛ اما نتوانسته اند از معنای ظاهری آن نیز صرف نظر کنند.

۱-۲ برخورد با نشاط و گشاده رویی

اساساً بهترین نوع برخورد با مخاطب، بویژه در نوع برخوردهایی که جنبه تربیتی داشته و از موضع مربی و معلم و مبلغ صورت می گیرد، علاوه بر داشتن هنر مخاطب شناسی و برخورداری از جواذب ظاهری و شکلی، می بایست با نشاط و شادی و با گشاده رویی با مخاطب برخورد نمود. روشن است که تأثیر سخن و رفتار چنین افرادی به مراتب بیش از افرادی است که از جوانب ظاهری برخوردار نبوده، از هنر مخاطب شناسی بی بهره اند و نیز در نوع برخورد رعایت ادب، وقار، نشاط و گشاده رویی را نمی کنند. البته، کسانی که از چنین هنرهایی بی بهره اند، فاقد نفوذ کلام نیز خواهند بود.

۱-۳ به کارگیری ادبیات دلنشین به فراخور حال مخاطب

از دیگر نکات لازم رعایت و از جهت صوری و شکلی در

ص: ۸۸

۱- تفسیر نمونه، ج ۲۵، ص ۲۱۰.

۲- مدثر: ۴.

۳- روح المعانی، ج ۲۹، ص ۱۱۷.

۴- تفسیر المیزان، ج ۲۰، ص ۱۲۶.

برخورد با مخاطب، به ویژه جوانان و نوجوانان، به کارگیری زبان و ادبیات شیرین و دلنشین به تناسب فهم و درک مخاطب است. قطعاً نوع زبان، ادبیات و برخوردی که با یک کودک، نوجوان و جوان و یا فرد میان سال به کار می رود، باید متفاوت باشد. مربیان و معلمان که در برخورد با افراد مختلف و مخاطبین متفاوت، به تناسب سطح فهم و درک مخاطب و با شناخت درست مخاطب، از شعر، استعاره و ادبیات زیبا و دلنشین استفاده کنند، صد البته کلامی نافذتر از دیگرانی دارند که از این هنر بی بهره اند و حتماً موفق ترند.

۲. رعایت اصول تکوینی و باطن

اشاره

مراد از اصول باطنی و تکوینی، اصولی است که فرد باید بدون فریب، اغوا، دورویی و تصنع بدان معتقد بوده و عملاً بدان ملتزم و پای بند باشد. اجمالاً، محورهای زیر را می توان در قالب این اصول تکوینی و باطنی مطرح کرد.

۱-۲ خیرخواهی و خلوص نیت در برخورد

اساساً از جمله رمز و راز موفقیت در زندگی و در هر کاری، خلوص نیت است. آن گاه که مخاطب احساس کند که مربی در بیان و رفتار خود جز خلوص نیت و خیرخواهی ندارد، با جان و دل سخنان او را پذیرفته و وی را به عنوان الگو می پذیرد. همچنین اگر جوان یا نوجوان احساس کند که مربی در گفتار خود صادق است و بدون کمترین چشم داشت و به درستی و راستی قصد راهنمایی جوان یا نوجوان را دارد، البته، با جان و دل و صمیمانه کلام او را می پذیرد.

۲-۲ ایمان و باور حقیقی به شایستگی های جوان و نوجوان

از دیگر اصول لازم الرعایت این است که مربی باید قابلیت، استعداد و ظرفیت ها و شایستگی های جوان و نوجوان را باور داشته باشد و او را بپذیرد تا بتواند در او تأثیرگذار باشد. اگر حقیقتاً مربی به شایستگی ها و ظرفیت های جوان معتقد نباشد، چگونه می تواند او را هدایت و یا ارشاد نماید؟ لازمه تأثیرگذاری بر فرد، علاوه بر پذیرش، باور داشتن به ظرفیت های اوست.

۲-۳ دوری و اجتناب از برخورد از موضع قدرت

از دیگر رمز و راز موفقیت یک مربی این است که به عنوان یک دوست و رفیق با جوان و نوجوان برخورد نماید. دوستانه و صمیمانه مسائل و مشکلات وی را به او متذکر شده و راه چاره ای برای آن بیابد. طبیعی است که برخورد از موضع قدرت و قوت، با لجابت و عدم پذیرش نوجوان و جوان مواجه خواهد شد و بهترین راه موفقیت و تأثیرگذاری بر مخاطب این است که از در دوستی با او وارد شده و صمیمانه با او برخورد کرد، نه از موضع قدرت.

۲-۴ پای بندی عملی بدانچه توصیه می کند

از دیگر رموز موفقیت مربی این است که بدانچه توصیه، راهنمایی و ارشاد می کند، خود عملاً پای بند باشد. طبیعی است، کسی که خود به صفتی پای بند نیست و عمل نمی کند، در صورتی که آن را به دیگری توصیه کند، مورد پذیرش و مقبول واقع نمی شود. با رعایت اصول تکوینی و باطنی فوق، کلام و رفتار مربی

می تواند به خوبی در جوان و نوجوان تأثیرگذار باشد.

۳. شیوه ها و اصول رفتاری

اشاره

مربی در برخورد با نوجوان و جوان علاوه بر رعایت اصول و قواعد شکلی و صوری و نیز اصول تکوینی و باطنی، که خود باید بدان متصف باشد، شیوه ها و اصولی را رعایت نماید تا با برخورداری از روان شناسی برخورد، بتواند بهتر و بیش تر تأثیرگذار باشد. غالباً این اصول را می توان در محورها و شاخص های زیر بیان نمود:

۱-۳ سعه صدر، صبوری و مواجهه فرآجریانی

صبر و استقامت، سعه صدر و برخورد فرآجریانی در مواجهه با مسائل و مشکلات جوانان و نوجوانان از جمله اصول رفتاری مورد توصیه است.

۲-۳ طمأنینه در رفتار و اعتماد به نفس در گفتار

مربی و فرد تأثیرگذار باید از اعتماد به نفس کافی در گفتار و وقار و طمأنینه لازم در رفتار برخوردار باشد.

۳-۳ استخدام و به کارگیری علایق و سلیقه های مقبول و انگیزه های فطری نسل جوان

باید با شناخت ویژگی و خصوصیات رفتاری و گفتاری نوجوانان و جوانان و در واقع با مخاطب شناسی درست، دانست که از جمله ویژگی های این قشر، تجدد و نوگرایی، تحرک، تلاش، امید، آرمان خواهی، آرمان گرایی، آزادی خواهی، نشاط و طراوت، لطافت،

غرور، احساس خوشبختی، منزلت طلبی، جسارت و... می باشد. می بایست با به کارگیری و استخدام علائق و سلیقه های معقول و متناسب با این ویژگی ها با او برخورد و رفتار کرد.

۳-۴ التزام به توصیه و برخورد و تبلیغ غیرمستقیم

بهترین شیوه تأثیر گذاری، برخورد و رفتار و تبلیغ غیرمستقیم است. البته نوع تبلیغ و برخورد بی واسطه و غیرمستقیم و غیرزبانی به مراتب مؤثرتر، کارآمدتر و تأثیر گذارتر از شیوه برخورد مستقیم و زبانی است.

۳-۵ تأکید بر عزت نفس، تقویت خودباوری، وقار و اعطای شخصیت به مخاطب

از دیگر شیوه های رفتاری مورد نظر در برخورد با نوجوانان و جوانان، تأکید بر عزت نفس، تقویت خودباوری، وقار و اعطای شخصیت به مخاطب است. مخاطب نوجوان و جوان وقتی احساس می کند که مربی ضمن احترام گذاشتن به وی و تأکید بر عزت نفس وی، او را به عنوان یک شخصیت حقیقی و واقعی پذیرفته است و او را محترم می شمارد، به راحتی نه تنها سخنان او را می پذیرد که مجذوب و شیفته رفتار او می گردد.

۳-۶ تحریک احساسات و عواطف

برای حسن تأثیر بر مخاطب، به ویژه نوجوان و جوان و با هدف تأثیر بیش تر و بهتر، ضمن شناخت روحیات و خلیات مخاطب، با تحریک عواطف و احساسات وی می توان بیش از پیش بر او

۳-۷ استفاده هم زمان از اهرم تشویق و تنبیه

یکی از شیوه های صحیح تربیت و نیز برخورد شایسته و مناسب با مخاطب، تذکار صفات شایسته و بایسته و مناسب و مثبت و نیز صفات منفی مخاطب است. به عبارت دیگر، همان گونه که ترغیب، تحریک و تشویق مخاطب به کارهای شایسته و خوب لازم و ضروری است، منع، ردع و توبیخ و سرزنش وی در خصوص کارهای ناشایست نیز ضروری است. صرفاً استفاده از اهرم تنبیه و یا تشویق مسیر و فرایند تربیت را دچار انحراف و افراط و تفریط خواهد نمود.

تحریک احساسات

خاندان نبوت بهترین نمونه و الگو در شئون گوناگون زندگی و از جمله برخورد با جوان و نوجوان، در سیره علمی و عملی خود برای ما به یادگار گذاشته اند. حضرت سیدالشهدا جوانان اصحاب خود را مثل بزرگ ترها درگیر ماجرای کربلا می کند از آنها نظر می خواهد، با آنها مشورت می کند. عقبه بن سمعان می گوید: اواخر شب بود حضرت فرمان داد از قصر بنی مقاتل آب برداشته و راه بیفتند. اندکی پس از حرکت، امام علیه السلام همان گونه که سوار بر مرکب بود، مختصری به خواب رفت، سپس بیدار شد و فرمود: «أنا لله و أنا اليه راجعون و الحمد لله رب العالمين». سپس امام علیه السلام دو یا سه مرتبه این جمله را تکرار کردند. علی بن الحسین علیهما السلام روی به پدر

نمود و گفت: ای پدر! جانم فدای تو باد، خدا را حمد کردی و آیه استرجاع خواندی، عَلت چیست؟ امام علیه السّلام فرمود: پسرم! در میانه راه، خواب مختصری بر من عارض شد، پس در خواب شخصی را سوار بر اسب دیدم، در حالی که می گفت: این قوم راه می پیمایند و اَجَل هم به سوی آنان در حرکت است، دانستم که خبر مرگم است که به ما داده شده است. علی بن الحسین علیهما السّلام گفت: ای پدر! خدا شر را از تو دور گرداند، آیا ما برحق نیستیم؟ امام علیه السّلام فرمود: سوگند به آن کسی که بازگشت بندگان به سوی اوست، ما بر حَقِّیم. علی بن الحسین علیهما السّلام گفت: پس اگر بر حَقِّیم ما را از مرگ باکی نیست. امام علیه السّلام به علی اکبر علیه السّلام فرمود: خداوند به تو جزای خیر دهد؛ آن گونه که پدری به فرزندش جزای خیر می دهد.

ایجاد انگیزه

مسجد خانه ی خدا، مجلس و جایگاه پیام آوران بزرگ الهی و خانه همه ی تقوای پیشگان است: «المساجد المجالس الأنبياء»؛ (۱) «المساجد بیوت المتقین» (۲) مسجد متعلق به خداوندی است که سرچشمه ی تمامی عظمت ها و بزرگی هاست: «و ان المساجد لله» (۳)

ساختن و آبادان کردن این جایگاه ارجمند، علاوه بر آنکه نشان دهنده ی ایمان است، انحصاراً در قلمرو صلاحیت مؤمنان قرار گرفته است.

پیشینه ی مسجد با تاریخ دین پیوند خورده است؛ مخصوصاً دین

ص: ۹۵

۱- مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۳.

۲- همان، ص ۳۶۲.

۳- جن: ۱۸.

اسلام که از شروع بعثت رسول اکرم صلی الله علیه و آله، حرکت‌ها و فعالیت‌ها از درون مسجد صورت گرفته و مسجد پایگاه عبادت و یاد خداوند متعال و خاستگاه جهاد فکری و تعلیم و تعلم معارف اسلامی قرار گرفته است. همچنین پایگاه تجمع رزمندگان و اعزام آنان به جبهه و مرکز وحدت مسلمانان و نمایش وحدت و یکپارچگی اسلام بوده و در تمامی اعصار، نقش خود را به بهترین شکل ممکن ایفا کرده است.

در عصر غیبت، افزون بر این وظایف، یک وظیفه مهم دیگر نیز بر عهده ی مسجد قرار گرفته و آن زمینه‌سازی برای حضور حضرت امام زمان عجل الله فرجه الشریف است. مؤمنان با حضور همه روزه در مسجد، علاوه بر نمایش پیوستگی و همبستگی، جامعه ی اسلامی را برای ظهور آن امام غایب نیز آماده می‌کنند و از این طریق، امیدهای دشمنان اسلام را به ناامیدی مبدل می‌کنند. مؤمنان در مساجد، ضمن آشنایی با تهدیدهایی که متوجه اسلام و مسلمانان است، برای مقابله با این خطرها چاره می‌اندیشند و به این وسیله، زمینه ی ظهور امام زمان عجل الله فرجه الشریف را فراهم می‌آورند.

اقناع اندیشه

مسجد، یک نهاد سیاسی پر تحرک در جامعه اسلامی است. در ابتدای پیدایش حکومت سیاسی اسلام و ابقای آن، مسجد تأثیر بسزایی داشته است. سیاست با مساجد آمیخته است؛ همان طور که احکام و مقررات دینی با آمیزه‌های سیاسی همراه و همزاد است.

گواه این ادعا آنکه مرکز اداره حکومت اسلامی در زمان حضور پیامبر صلی الله علیه و آله در مدینه، مسجد بود و از مسجد حکومت تازه تأسیس اداره می شد.

در ادامه، جهت تبیین ارتباط مسجد با حکومت، سیره اهل بیت را مرور می کنیم.

۱. آغاز حکومت اسلامی و اداره آن از مسجد: در سال های آغازین مبعث، پیامبر اکرم مسجدالحرام را سنگر تبلیغی و ارتباطی پیشبرد رسالت خویش قرار دادند. با وجود سخت گیری های قریش و کفار، هر گاه مجال می یافتند، در مسجدالحرام با بعضی از هیئت ها مذاکره می کردند. پس از هجرت به مدینه، بی درنگ مسجدالنبی را بنا نهادند که مرکز فعالیت های تبلیغی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی مسلمانان شد.

این نهاد مقدس قلب تپنده ی حیات سیاسی و اجتماعی مسلمانان بود. فعالیت های پیامبر اکرم در مسجد عبارت بود از: قضاوت، مذاکرات و گفتگوهای سیاسی با افراد و هیئت های اعزامی از قبایل گوناگون و بستن پیمان بیعت با تازه مسلمانان. به این ترتیب در صدر اسلام مسجد مظهر اقتدار سیاسی حکومت اسلامی شد و به عنوان مهم ترین نهاد حکومتی پیامبر صلی الله علیه و آله مطرح گشت.

۲. مسجد مرکز فعالیت های حضرت علی علیه السلام: پس از رحلت رسول خدا صلی الله علیه و آله، با وجود تلاش در جهت انزوای امیرالمؤمنین علیه السلام، آن حضرت برای به جا آوردن نماز در

مسجد حضور می‌یافتند و در مواردی به پرسش‌های مسلمانان پاسخ می‌گفتند. عمر بن خطاب گفته است: «لا یفتین احد فی المسجد و علی حاضر؛» (۱) هیچ کس حق ندارد با حضور علی در مسجد فتوی دهد. این سخن نشان می‌دهد که ایشان در دوران حکومت غاصبان خلافت و خلفای غاصب، برای حل مشکلات مسلمانان در مسجد حاضر می‌شدند.

در جریان هجوم به خانه ی وحی جهت بیعت، امیر مؤمنان فرمودند: «اکنون که قرار است این کار انجام گیرد، باید در مسجد و در حضور مردم باشد؛ زیرا بیعت با من نباید مخفیانه انجام شود.» (۲)

پس از پذیرفتن خلافت ظاهری نیز مسجد را محل اخذ بیعت از مردم قرار دادند و در مدینه و کوفه، مرکز تبلیغ معارف و روشنگری مردم توسط آن حضرت، مسجد بود. قضاوت، رسیدگی به امور جنگ و برخی کارهای حکومتی را در مسجد انجام می‌دادند. البته از وعظ و سخنرانی نیز غافل نبودند و در مساجد مدینه، کوفه و بصره به ایراد وعظ و سخنرانی می‌پرداختند.

۳. مسجد و ظهور امام زمان عجل الله فرجه الشریف: شروع حکومت جهانی حضرت مهدی عجل الله فرجه الشریف از مسجد خواهد بود. حضرت حجت عجل الله فرجه الشریف در آغاز کار با یاران اندکی از مسجد الحرام ظهور می‌کند. (۳) امام باقر علیه السلام فرمودند: «همانا قائم ما از راه کوه ذی

ص: ۹۸

۱- ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج ۱، ص ۴.

۲- تاریخ طبری، ج ۶، ص ۲۲۳۸.

۳- علی کورانی، عصر ظهور، ص ۲۱۵.

طوبی با ۳۱۳ مرد به عدد رزمندگان جنگ بدر می آید تا اینکه به حجر الاسود تکیه داده و پرچم پیامبر صلی الله علیه و آله را می افرازد». بنا بر این روایت شروع نهضت جهانی حضرت مهدی عجل الله فرجه الشریف از مسجد الحرام است.

د) مسجد و اداره حکومت امام زمان عجل الله فرجه الشریف: بنا بر روایات، مقرر حکومت عادلانه حضرت مهدی عجل الله فرجه الشریف، مسجد کوفه خواهد بود. امام صادق علیه السلام فرمودند: «زمانی که قائم ما قیام نماید، زمین به نور الهی روشن و درخشان می گردد، به گونه ای که مردم از پرتو خورشید بی نیاز می شوند و عمر مردان در زمان حکومت او چنان طولانی می شود که برای هر مرد هزار فرزند متولد شود، که در آنها دختر نباشد. وی در نجف مسجدی می سازد که دارای هزار در است و خانه های کوفه به نهر کربلا و به حیره متصل گردد تا جایی که اگر کسی در روز جمعه در حالی که بر استری چابک و لاغر سوار شود و آهنگ آن دیار نماید تا نماز جمعه را در رک کند، موفق نمی شود».

ساختن مسجدی در نجف با هزار در، نشانه عظمت و آبادی مسجد کوفه و رونق آن است. مطمئناً جمعیت فراوانی به مسجد کوفه سرازیر می شود که برای آن هزار در قرار می دهند.

البته آبادانی و رونق، به مسجد کوفه منحصر نمی شود و تمام مساجد دنیا در حکومت مهدوی، آباد و پر رونق خواهند شد.

این حرکت امام زمان عجل الله فرجه الشریف - یعنی قرار دادن مسجد کوفه جهت مرکز حکومت - نشان می دهد که آن حضرت در محل اداره

حکومت، روش پیامبر صلی الله علیه و آله و علی بن ابی طالب علیه السلام را در پیش خواهد گرفت.

بنا بر برخی روایات، امام زمان عجل الله فرجه الشریف پس از کوفه به طرف قدس حرکت خواهد کرد و پس از شکست دادن یهود، مسجد بیت المقدس را از نو خواهد ساخت: «خلیفه‌ای از بنی هاشم فرود می‌آید که زمین را از عدل و داد پر می‌کند و عبارت بیت المقدس را به گونه‌ای می‌سازد که همانندش ساخته نشده باشد». عبارت «عمارت بیت المقدس را به گونه‌ای می‌سازد که همانندش ساخته نشده باشد» مبین این است که قائم آل محمد صلی الله علیه و آله قدس را از چنگال صهیونیست‌ها نجات می‌دهد. از آنجا که حکومت مهدوی، حکومت عدل و داد و رفاه بشر است، می‌توان دریافت که مسجد جایگاهی اساسی در شیوه‌ی حکومت داری حضرت مهدی علیه السلام دارد.

نتیجه

انتظار ظهور امام زمان عجل الله فرجه الشریف، بهترین عبادت‌ها محسوب شده است؛ چنان که رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: «افضل العباده انتظار الفرج؛ برترین عبادت‌ها انتظار فرج است». مسجد محل عبادت است؛ پس مسجد در نیز باید منتظر امام زمان عجل الله فرجه الشریف بود. مسجدی که از آن رنگ و بوی انتظار به مشام نرسد، مسجدی بی روح است؛ چراکه انتظار همچون جانی در کالبد عبادات است.

تحریک احساسات

یکی از کارهای مهم حضرت پس از ظهور، انتقام گرفتن از

ظالمانی است که به خاندان نبوت جفا کردند و اجر رسالت را با غضب حق خاندانش به آن حضرت دادند. خاندانی که ثقل قرآند و حضرت رسول در موردشان سفارش های بسیاری کرده بود، پس از پیامبر مورد بی مهری مردم قرار گرفتند.

ص: ۱۰۱

فهرست تفصیلی

مسجد، پایگاه تبلیغ قرآن و معارف اهل بیت <small>علیهم السلام</small>	۱۱
ایجاد انگیزه	۱۱
اقتناع اندیشه	۱۲
نتیجه‌گیری	۱۹
مسجد، پایگاه ایثار و شهادت	۲۱
ایجاد انگیزه	۲۱
اقتناع اندیشه	۲۲
تحریک احساسات	۲۷
مسجد، جلوه‌گاه اراده‌ی مردم در عمران خانه‌ی خدا	۲۹
ایجاد انگیزه	۲۹
اقتناع اندیشه	۳۰
تحریک احساسات	۳۷
مسجد، مرکز تعمیق اخوت ایمانی و رشد فضائل خلاقه	۳۹
ایجاد انگیزه	۳۹
اقتناع اندیشه	۴۰
نتیجه‌گیری	۴۶
مسجد، محور خدمات فرهنگی و اجتماع‌محله	۴۷
ایجاد انگیزه	۴۷
اقتناع اندیشه	۴۸
۱. کارکردهای عبادی	۴۸
۲. کارکردهای اجتماعی مسجد	۴۹
الف. رأی‌گیری	۴۹
ب. اعلام و اطلاع‌رسانی	۴۹
ج. عضوگیری برای جهاد و فعالیت‌های اجتماعی	۵۰
د. شورای حل اختلاف	۵۱
ه. کارکرد آموزشی	۵۱
۱ - ۳. برگزاری مجلس ترحیم	۵۲

۲ - ۳. کمک به مستمندان	۵۲
۳ - ۳. محلی برای استراحت و خواب	۵۳
مسجد، پیشتاز در ترویج اندیشه‌های امام و رهبر	۵۵
ایجاد انگیزه	۵۵
اقناع اندیشه	۵۶
۱. نقش مسجد در پیروزی و تداوم انقلاب اسلامی	۵۶
۲. نقش مسجد در بیداری اسلامی	۵۷
۳. نقش مسجد در ایجاد بصیرت سیاسی	۵۹
۴. مسجد مرکز تبلیغات اسلامی	۶۰
۵. مسجد مرکز تعلیم و تعلم	۶۲
۶. مسجد مرکز و محور اقامه عزا و سوگواری	۶۲
تحریک احساسات	۶۳
مسجد، خاستگاه و پشتیبان بیداری اسلامی	۶۵
ایجاد انگیزه	۶۵
اقناع اندیشه	۶۶
۱. مسجد قبا	۶۷
۲. مسجد النبی	۶۸
۳. مسجد گوهرشاد	۶۹
۴. مسجد اعظم	۶۹
نتیجه‌گیری	۷۰
تحریک احساسات	۷۱
مسجد، کانون حیات طیبه‌ی خانواده	۷۵
ایجاد انگیزه	۷۵
اقناع اندیشه	۷۶
الف) خانواده در نظام هستی	۷۶
ب) خانواده در قرآن	۷۶
ج) خانواده در روایات	۷۸
د) خانواده در عصر حاضر	۸۱
نتیجه‌گیری	۸۳
مسجد، مأمّن کودکان، نوجوانان و جوانان	۸۵

ایجاد انگیزه	۸۵
اقتناع اندیشه	۸۶
۱. رعایت نکات شکلی و صوری	۸۷
۱-۱ رعایت جاذبه‌های صوری	۸۷
۱-۲ برخورد با نشاط و گشاده‌رویی	۸۸
۱-۳ به کارگیری ادبیات دلنشین به فراخور حال مخاطب	۸۸
۲. رعایت اصول تکوینی و باطن	۸۹
۲-۱ خیرخواهی و خلوص نیت در برخورد	۸۹
۲-۲ ایمان و باور حقیقی به شایستگی‌های جوان و نوجوان	۹۰
۲-۳ دوری و اجتناب از برخورد از موضع قدرت	۹۰
۲-۴ پای‌بندی عملی بدانچه توصیه می‌کند	۹۰
۳. شیوه‌ها و اصول رفتاری	۹۱
۱-۳ سعه صدر، صبوری و مواجهه فراجریانی	۹۱
۲-۳ طمأنینه در رفتار و اعتماد به نفس در گفتار	۹۱
۳-۳ استخدام و به کارگیری علایق و سلیقه‌های....	۹۱
۳-۴ التزام به توصیه و برخورد و تبلیغ غیرمستقیم	۹۲
۳-۵ تأکید بر عزت نفس، تقویت خودباوری....	۹۲
۳-۶ تحریک احساسات و عواطف	۹۲
۳-۷ استفاده هم‌زمان از اهرم تشویق و تنبیه	۹۳
تحریک احساسات	۹۳
مسجد، میعادگاه منتظران انقلابی	۹۵
ایجاد انگیزه	۹۵
اقتناع اندیشه	۹۶
۱. آغاز حکومت اسلامی و اداره آن از مسجد	۹۷
۲. مسجد مرکز فعالیت‌های حضرت علی <small>علیه السلام</small>	۹۷
۳. مسجد و ظهور امام زمان <small>علیه السلام</small>	۹۸
د) مسجد و اداره حکومت امام زمان <small>علیه السلام</small>	۹۹
نتیجه	۱۰۰
تحریک احساسات	۱۰۰

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریان‌های اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می‌نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

